

Hugo Samzelius

Från Torneå till S:t Petersburg

Esplanaden i Helsingfors.

STOCKHOLM
JOS. SELIGMANNS FÖRLAG.

Från Torneå
till S:t Petersburg

Turistfärder i österväg

skildrade

af

HUGO SAMZELIUS

STOCKHOLM
JOS. SELIGMANNS FÖRLAG

STOCKHOLM
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG
1896.

I. Från Torneå till Helsingfors.

Anno 1893 hade vi i Norrbotten att fröjdas åt en härlig sommar med jämn och varm väderlek.

Allt sedan medlet af juni månad hade jag med vif gästat det på nordsvenska kusten belägna *Nederkaliks*, en vacker och bördig ort vid Kaliks-älfvens mynning, där man efter vinterns alla vedermödor haft tillfälle till grundlig rekreation under ett friskt och otvunget friluftslif i mark och skog, på älf och sjö och i skärgård. De dagar, som tillbragtes under sotad ås, voro lätt räknade, ty jakten lockade och fisket drog, furumoarne och bärgen inbjödo å "carte blanche" till en enda lång solskensfest under öppen himmel. Därjämte hade jag ock till speciellt uppdrag att i dessa trakter komplettera Nordiska museets etnografiska samlingar, och till den ändan företogos ständiga ströftåg i bygden, då man än schackrade med svenskar, än med finnar och lappar. Flottningsfolk och skogsbor, nybyggare och backstugusittare, læstadianer (hiihhuliter) och vanliga dödliga voro härunder dagligt sällskap.

Emellertid konstaterades en frostig morgon, att sommaren rent var sin kos och sista akten af den korta midsommarnattsdrömmen ändad. Hösten stod uppen-

barligen för dörren, och alla flyttfåglar drogo söderut till en blidare natur. Sammalunda gjorde ock vi: snörde våra kappsäckar och beredde oss att lämna bygden med bröstet fullt af soliga, glada minnen från höga norden, där väl sommaren är fagrare än annanstädes. Gärna hade jag dock också nu öfvervintrat i Norrbotten, men denna gång hade jag att inställa mig för tjänstgöring i hufvudstaden.

Ja, och så var allt klart till afresa. Frågan gällde emellertid, huru vi nu skulle färdas. Allra enklast och bekvämast hade förstås varit att embarkera å någon af de präktiga ångbåtar, hvilka i seglationstiden underhålla förbindelsen mellan Stockholm och Haparanda, en utväg, som vi emellertid ej voro hugade att begagna af det skäl, att vi redan ett flertal gånger användt den. I stället beslöto vi oss för att resa finska vägen, som säkerligen skulle komma att erbjuda åtskilligt nytt och intressant — detta så mycket troligare, som jag af egen erfarenhet förut kände endast gränslandet långs Torne och Muonio älfvar samt västra hälften af finska Lappland.

Det var en solljus middag omkring den 20 september, en riktigt förtrollande vacker höstdag. Ute på älfven, där det breda strömvattnet immade af köld, stred sensommarsolen en sista, förtviflad kamp för att ej alldeles förlora sitt brokiga färgspel inne bland de täta dunsterna. Så stego vi efter otaliga varma afskedshälsningar ombord på ångaren *Njord* och löste hos styrmannen biljett till aspstrandens stad med gränseröset, *Haparanda* (*Haaparanta)*, Torneås dotterstad på svensk botten. Färden gick från Kaliks' kyrkstad fram på den ständigt sig vidgande älfven, vi passerade *Karlsborgs* ångsåg och den lilla badorten *Nordanskär* samt befunno oss med detsamma

ute i skärgården, norra Bottniska vikens förtjusande skärgård af ett alldeles säreget skaplynne. En mångfald af små holmar ligga här utströdda i laxfiskevattnen, antingen sandholmar med täta enbusksnår eller skogbeklädda öar med en gördel af gråal längs stränderna. Farleden är emellertid högligen stenig — detta särskildt allra längst upp i bukten — och kräfver därför beständig vaksamhet af rorgängaren. Snart hade vi passerat *Seskarön*, Haparandabons "Trouville", och nått fram till kajen vid uthamnen *Salmis*, där en betydande sågverksrörelse drifves — för öfrigt är salig Elias Sehlstedts bon-mot från sin norrländska färd: "såg vid såg jag såg, hvart helst jag såg" naturligtvis tillämpligt äfven här. Som svampar efter höstregn hafva sågverksetablissementen växt upp öfverallt längs kusterna, skog har sålts och skog har köpts, skog har flottats och skog har sågats — men om denna handtering i egentlig mening varit egnad att främja folkets andliga eller ekonomiska utveckling och öka den odlade bygdens areal, hvilket både blifvit påstådt och trodt, därom hyser man dock allvarliga tvifvel, när man väl gått förhållandena in på lifvet och lärt känna de bedröfliga frukter, hvilka sågverksrörelsen faktiskt burit.

Från Salmis är det visserligen endast en mil in till Haparanda, men dåligt väglag och dåligt fordon kunna göra äfven en dylik kort distans rätt besvärlig. Jag kan försäkra, att vi långt hellre gått till fots än suttit och skramlat i den täckta droska, hotellet sändt oss till mötes — men vi hade ju sakerna att tänka på, och vägen var uppblött. Det var en gammal oformlig tingest af underlig skapnad, och jag hade ett tag god lust att "samla" den men kunde ej hjälpa, att jag fick oöfvervinnelig respekt

för dess "uppskakande" inflytande. Sent på kvällen rullade vi in på landsvägsgatorna i den lilla gränsstaden med dess blygsamma små träkåkar samt stannade vid tullhuset, där vi gästfritt mottogos af några min hustrus släktingar.

Haparanda, som att börja med anlades vid Nikkala, $1\frac{1}{2}$ mil i väster om Torne älfs utlopp, grundades på dess nuvarande plats 1828, kallades under en kortare tid Carl Johans stad och erhöll stadsrättigheter 1842. Det af myndigheterna försvenskade namnet Haparanda har erhållits efter en midt emot Torneå liggande by med färjställe. Belägenheten är helt nära Torne älfs utflöde i Bottniska viken, men den älfgren, som rinner mellan Haparanda och Torneå, har ej sedan 1700-talets början utgjort själfva hufvudälfven, ehuru den räknas såsom gräns. Torne älf faller nämligen ut på *östra* sidan om Torneå stad — den förstnämnda armen torkar ibland så fullständigt på ett ställe, att man där kan promenera öfver till Torneå utan att begagna sig af gångbro, båt eller färja mellan städerna — hvadan Torneå sålunda egentligen skulle ligga på svensk botten, därest *älfvens kungsådra* här utgjorde gräns. Staden räknades ock förr till det egentliga Sverige och tillhörde Västerbottens landskap. Haparanda har omkring 1300 invånare, af hvilka flertalet äro finnar. Någon kyrka eger den ej inom egen hank och stör men utgör ett annex till Nedertorneå socken och använder dess kyrka, som ligger strax utom västra tullen. För öfrigt är det en liten synnerligen landtlig stad — som också, eget nog, ännu lyder under landsrätt — med flackt, öppet läge, hvadan där under de långa, solljusa sommardagarna är brännande hett och under vintermörkrets envälde betydligt kallare än på

skogrika, skyddade platser ändå längre i norr. Midsommartiden gästas Haparanda af några enstaka turister på väg till det fordom så beryktade midnattssolsbärget *Aavasaksa* i finska Öfvertorneå socken — nu, sedan Aavasaksa inom turistvärlden blifvit detroniseradt af fjället, "*Dundret*", vid Gellivare i Lule lappmark, är det likväl blott några finnar och ryssar, hvilka Johannesnatten besöka bärget med dess af finska staten uppförda, präktiga paviljong. Skulle några riktigt långväga turister infinna sig, beror slikt numera väl endast på resehandböckerna, hvars författare försummat att följa med ordentligt — vid Aavasaksa ser man midnattssolen blott ett par dygn, ser inga snöfjäll och har en lång besvärlig väg att färdas efter skjuts, medan man åter vid Gellivare, dit järnväg leder, ser midnattssolen 6 veckor och har en rent härlig, vidsträckt utsikt öfver Lapplands vilda snöfjäll.

Haparanda är ingen framtidsstad, nej, långt därifrån! Att muddra upp farleden, så att ångbåtarne kunde gå ända upp till staden i stället för att stanna vid Salmis, vore en häfstång, men företaget skulle blifva för ohjälpligt dyrt. Nu hoppas invånarne på, att den norrländska stambanan från Boden måtte öfver Nederkaliks eller norr därom fortsättas till närheten af deras stad, och detta vore ur kultursynpunkt särdeles lyckligt, synnerligast som därigenom samtrafik vunnes med finska Österbotten, hvars järnvägsnät ju nu kommer att utsträckas från Uleåborg till Torneå. *Qui vivra verra!*

* *
*

Torneå (Torne, Tornio, lat. *Torna)* stad är intressant och förtjänt af ett besök! Jag har varit där ett flertal

gånger och därvid städse gjort en rundtur till sevärdheterna, som kunde vara både flere och färre. Stadens historik står i hvarje utförlig geografi, hvadan den saken torde kunna förbigås — erinras må endast därom, att staden är anlagd 1620 och att den aldrig fullständigt afbrunnit, om den än lidit mycket men af flere eldsvådor. Det finns emellertid sålunda åtskilligt från forna tider att här skåda i oskadt skick, så mycket mer som hvarken tillgångar eller smak tillstadt några genomgripande förändringar. Den åldriga kyrkan gömmer en mängd minnen af svunna dagars högt uppdrifna textila konst samt desslikes många, uppmärksamhet värda takmålningar i koret. Från tornet trodde sig konung Carl XI skåda midnattssolen anno 1694, och har han om denna märkliga tilldragelse författat några högst egenhändiga anteckningar, hvilka sedermera reproducerats i gyllne skrift å en tafla, som ännu finnes i behåll. Samtidigt lär han enligt traditionen — för att på annat sätt hugfästa minnet af visiten — hafva kastat sin broderade spetsnäsduk upp på en tvärbjälke i tornet, där den än (sic!) lär hänga, ehuru naturligtvis tunn som en spindelväf.

På kyrkogården där utanför träffas några växtarter, som invandrat från Ishafskusten i förhistorisk tid. Hela arealen är upptagen af graf vid graf — där hvila finne, svensk och ryss i den sämja, som lifvet aldrig mäktar gifva men allbefriaren Thanatos, den förbarmande och kärleksrika Döden, huldrikt skänker. Bland andra kända namn råkade jag å en runsten med murgrönsslingor författarinnan Alba Ödegårds, hvilken i självfva verket hette Rosalba Maria Elfving och var gift med borgmästare Cederman i Torneå. Hon var född 1830 och dog 1884.

Det helt unga, ryska, grekiskt-katolska kapellet är

äfven värdt ett besök på grund af sin sällsamma stämning. Det ligger omslutet af en liten vacker trädgård, där det yngsta Torneå leker på sandgångarne och det uppväxande släktet lustvandrar i ljufliga sommartider. Håller man sig väl med någon soldat af det ryska militärkommandot, får man lätteligen tillträde till helgedomen, men vill man skåda det allra-heligaste bakom förlåten, duger det ej att komma med sabel eller pennislantar, utan då måste man fara med argan list, hvilket jag hvarken kan lära bort eller rekommendera.

* * *

Ah, *Pohjola* låter sin ånghvissla ljuda — nå, då måste vi säga farväl åt våra finska vänner, i hvars sällskap vi förhalat tiden. Hastigt och lustigt stiga vi ombord med fickorna fulla af marmelad och papyrosser samt styra sedan ut på Röyttäfjärden, allt under det hjulbåten skramlar med sina vattenkastande skoflar, likt en skvadron, som rider fram öfver en stengata.

Det är en härlig dag: solen skimrar öfver vikarna och sunden, förgyller i stranden löfträdens höstvissna blad. Dock blåser det ganska friskt, och det är så kallt, att det svider i skinnet, men skam vare den, som kryper under däck, när han första gången befar en främmande led. Vi presentera oss för kaptenen och slå oss i språk med honom — han befinnes vara svensktalande samt en angenäm, särdeles vänlig och tillmötesgående man. *Det* är då för öfrigt förhållandet med nästan alla ångbåtskaptener i de nordiska landen: de hafva pröfvat på lifvets alla facer, äro vana att röra sig ute bland människor och ega god allmänbildning, hvarjämte deras stora praktiska

erfarenhet oftast kan hjälpa dem till rätta, där andra egenskaper svika. Och "blodet är alltför tjockt" för att ej en finne skulle visa vänlig tjänstvillighet mot en svensk, liksom fallet är vice versa. Vi hafva ej bara för ro skull bytt vetande och på skilda slagfält blödt tillsammans långa århundraden igenom!

Efter att hafva färdats längs *Raumo*-byarne, omgärdade af idel skärgård, kommo vi till Kemi. Flerstädes hade vi passerat sågverk, hvars hvita rök bolmade vida omkring, och där ångare af främmande nationalitet lågo för att lasta ödemarkens furor till utskeppning. Vid dylika platser rådde ett sådant jäktande larm, som om vederbörande riktigt velat dränka bekymren vid ramarnes gnisslande olåt. *Samvetsskrupler* kände väl ingen, ehuru möjligen äfven dylika varit på sin plats, ty hvem kan veta, hvilken bondens lott blef, sedan han sålt skogen, och hvem har nog vidtflygande fantasi att gissa, när skog kommer upp i stället för den afverkade, då nästan alls intet göres för återväxten. Vinsten blir sågverksegarens, förlusten landets och bondens, hvilka senare under stundom rent förtviflade förhållanden är åbo och värd i Pohjolas ödemarkshemman, som endast i de karelska fornrunorna är rikt och lyckligt.

Vi hade lämnat den vackra *Kallio* eller *Koivuluoto* m. fl. holmar bakom oss och nått fram till *Kemi*, dock ej kyrkbyn Kemi eller Kemin Kirkkonkylä vid den ståtliga älfven, hvilken by i sin åldriga helgedom gömmer det öfver 300-åriga, mumifierade liket af en församlingens kyrkoherde Rungius, utan Kemi *stad* på Lautionsaari, Finlands *minsta* stad med omkring 450 invånare. Här lugnade ångbåten sig en stund, hvarunder vi hunno taga en alldeles tillräcklig öfverblick af det lilla sam-

hället, som i intet afvek från en välmående kyrkplats. Flere passagerare kommo nu här ombord, och kaptenen presenterade för oss en fröken S—man från Uleåborg, hvilken under sommaren vistats vid sin faders sågverksfaktori i Kemijärvi och nu skulle återvända till sitt Oulu. Det var en glad och hurtig ungmö, som satt inne med utpräglade svensksympatier — jag skulle således kunnat inrangera henne i det "svekomanska" partiet, om det ej syntes mig så dumt och osmakligt att anstränga sig för att kunna *klassificera* folk, som i alla fall sträfva för ett gemensamt mål, nämligen att främja sitt lands utveckling. Vår nya bekantskap egde förträfflig kännedom om vissa grenar af litteraturen, och vi språkade om Sara Wacklin, Castrén och Lönnroth i långa banor, innan vi i ett utbrott af riktigt godt lynne togo oss till att sjunga finska folkvisor, så att kaptenen fann sig föranlåten att vid en stilla munklikör utbringa en skål för oss hela bunten, hvarpå undertecknad, god sedvänja likmätigt, talade för gamla Finland såsom ett vida värdigare hyllningsämne.

Har man råkat på trefligt resesällskap vid färden genom trakter, som man aldrig förr befarit, kommer den färden att i ens minne blifva kringstrålad af solljus och man beklagar då endast, att den varade så kort. Så ock med oss, som öfver de vindrörda norrlandsvattnen "hjulade" oss fram med vår lilla Pohjola. Hastigt förrann tiden, medan vi passerade *Kraaseli* och *Karsikko*, *Simo* kyrka i närheten af Simo älfs utflöde och *Kuivaniemi* kyrka nära Kuivajokis utflöde. Såväl vid Simo som vid *Ijo (Ii)* lade emellertid ångbåten till för att taga ombord eller afleverera varor och folk. Passagerarne af allmogeklassen höllo till på mellandäck eller fördäck,

och jag gjorde flera gånger besök hos dem där för att knaggla på med finskan och möjligen få göra några intressanta iakttagelser. Några gubbar karfvade "suomenlehtiä" (finska blader) med hemsmidd "puukko" mot nya, grant ljusgula pjäksskostöflar, hvarefter de med välbehag bolmade den fränt stinkande röken ur snidade masurpipor. Andra åter sysslade med detta lifvets egentliga nödtorft: sutto på sina brokigt målade kistor och mumsade smörgås med spickesill som tilltugg. Rätt tappert inmundigades supar såsom "mellanlägg". En käring var antingen sjösjuk eller drucken, ty hon vojade sig alldeles ohyggligt. Bäst hon höll på med ynkandet, kom emellertid en människovänlig figur framraglande till henne — han såg ut som en timmerflottare eller något dylikt — och drog ur barmfickan fram en liten butelj, hvars innehåll han bad henne smaka på. Sagdt och gjordt, en djup klunk togs, hvarpå följde en skrattretande grimas, snart efterträdd af ett välbelåtet och förnöjdt leende. Sedan "medicinen" afprofvats ytterligare ett par gånger, syntes gumman vara fullt kurerad, och då kunde jag ej hjälpa, att von Linnés satiriserande observation (Iter lapponicum) rann mig i hågen: "rustici heic utuntur 3 medicis, Bävergiellius, Biörngallius et — *Pallovinus.*" Det vill på svenska uttolkadt heta: "bönderna bruka följande 3 läkare, herrar Bäfvergäll, Björngalla och — Brännvin."

Härefter skådade vi *Haukipudas'* kyrka vid *Nuorittanjoki's* utflöde samt den höga, granna *Karlön (Hailuoto)* med dess sandås, hvilken tjänar seglaren som styrmärke. Härifrån är det endast 4 mil in till Uleåborg, hufvudstaden i Österbotten, i hvars omedelbara närhet vi snart befunno oss. Vi ångade in i *Toppila*-sundet, hvilket gestaltar sig som en kanal, och voro nu — det intrycket

fick man genast — på en ort, där en högre civilisation finnes rådande än den, som vi under de gångna månaderna kommit i beröring med. Städse, när jag efter ströftåg i ensliga, tysta obygder kommit till rikt befolkade trakter, där intressena bytas och lifvet med ens blir det gamla jäktande, har jag erfarit en känsla af leda och dof beklämning: man har lyckats komma ifrån allt kasernlif och alla komplicerade kultursensationer, men nu *måste* man söka att anpassa sig i åtskilliga mindre tilltalande förhållanden och skapligt rätta sig efter det högvederbörligen fastslagna allmänna omdömets kraf, därest man ej vill riskera att blifva hållen för en galning, hvilket i och för sig torde vara lika lockande som betänkligt.

I Toppilasundet, stadens hamn, långs hvars stränder trefliga sommarvillor varsnades inne i björkdungarne, rådde ett brokigt lif. Där gledo ångare, slupar och roddbåtar fram på det sakta strömmande vattnet, där ljödo kommandoord, skratt och visor, där lossades och lastades, arbetades och skämtades. Om ortens mest betydande exportvaror talade det väldiga tjärhofvet och de stora brädstaplarna ett otvetydigt språk.

Rätt som vi färdades, tyckte jag mig skåda en gammal bekant från Lappland — ja, visst var det så, en *forsbåt* kom ju rännande utför den skummande, granna *Merikoski!* Och sedan kommo flere båtar, som tydligen varit i följe under den långa färden från vildmarken ner till kusten. Emellertid voro dessa båtar ej lika dem, som finnas i Norrbotten samt där liksom här utgöra det nödtvungna, besvärliga färdesättet, då landsvägar saknas. Deras längd var betydligt större, hela typen och årornas form en annan, stänkbord voro fastvidjade för att skydda mot vågsvallet i Uleälfvens vildaste forsar: Niskakoski,

Ahmakoski, Pyhäkoski och denna Merikoski. Lasten utgjordes af en myckenhet tjärtunnor, hvilka fraktades från tjärdalen i någon fjärrbelägen skog ner till kusten — har läsaren ej sett denna präktiga och kraftfrestande idrott att styra tjärbåtar ner genom Ule älfs forsar öfvad på ort och ställe, torde jag få lämna den intresserade anvisning på Axel Galléns lavyr och Louis Sparres teckning, reproducerade, den förra i "Finland i 19:e seklet", det i alla tider värderika arbetet, den senare i svenska Konstnärsklubbens publikation "Jul", år 1894. Där kan man få ett begrepp om, huru saken tillgår.

Efter att hafva beundrat dels Merikoski dels den ansenligt långa och höga järnvägsbron däröfver, angjorde vi snart kajen i *Uleåborg (Oulu)*, hvarest vi togo in i det präktiga och bekväma *Societetshuset*, uppfördt af svenske arkitekten Stenberg. Middag hade vi ätit redan på Pohjola, hvadan vi nu endast gjorde toalett och snarligen gåfvo oss ut att bese staden. Strax utanför hotellet stodo åkare, och en dylik åtog sig att kuska omkring med oss, hvilket han också gjorde med den beryktade finska och ryska åkarefart, som nästan kommer en främling att tro att hästen fått koller. Emellertid gjorde vi nu först en påhälsning i boklådan, där en del turistlitteratur och fotografier förvärfdes, hvarefter vi under en timmes tid ursinnigt körde fram i staden. Denna visade sig långt ifrån vacker med sina gula, gammaldags trähus och väldiga trätrappor utanför dessas s. k. paradingång, men gatulifvet föreföll ganska intressant med sina soldater och tiggare — oh, man tigger i Finland kolossalt af en främling! Hvart man vänder näsan, anfäktas man alltid af någon stackare, som väl för hundra tusende gången gnäller sitt mjältsjuka: yks' pikku lantti!

Antakaa! (En liten slant! Var god och gif!) Skulle någon hafva svårt att omsätta en större ärfd förmögenhet i vårt land med dess begränsade tillgång på tiggare och nu försvunna varietéer, då må han draga öster ut mot soluppgången.

Efter supén ströfvade vi i ett härligt månljus omkring i planteringarna och promenaderna i närheten af Societetshuset. Dessa syntes lika vackra och frodiga som väl vårdade, ehuru det naturligtvis har sina stora vanskligheter att vara örtagårdsmästare på en sådan här nordlig bredd. När vi lade oss om kvällen, kommo vi öfverens om, att vi hade all anledning att vara genombelåtna med denna dag på andra sidan Bottniska viken.

* * *

Vi hade nästan i galopp kört ned till stationen, ty skjutskarlen påstod, att det brådskade. Väl framme i rätt tid, uppkom emellertid vid biljettköpet en svårighet, som jag ej tänkt mig. När jag skulle lämna stationstjänstemannen likvid, tittade han nämligen helt frågande på mina svenska sedlar från Västerbottensbanken och undrade tydligen, om jag ville komma med något malplaceradt skämt. "Duger dom inte?" — sade jag på stockholmska. Nehej, det var just det de inte gjorde, sådana där lappar ville man ej taga mot, utan det skulle vara finskt mynt, *suomen raha*, eller åtminstone svenska riksbankssedlar, som man kände till. Dessa voro kanske inte värda ett öre (en naturligtvis alldeles grundlös farhåga, som dock är vanlig i både Finland och Norge!). Ja, det var rent rasande galet, klagade jag, ty jag hade inga andra pengar på mig, och inte ville väl den hygg-

lige tjänstemannen vara så rysligt sträng och låta oss behöfva ligga öfver en hel dag till bara därför, att jag inte i går hann växla i någon bank och det i dag var söndag? — Ja, jag kom fram med alla tänkbara skäl, som kunde andragas. Mannen måtte emellertid hafva tyckt, att jag såg någorlunda hederlig ut — kanske också, att han var ridderlig nog att taga hänsyn till min fru, som stod bredvid och sökte se så bedjande förförisk ut som möjligt — hvarför han slutligen tog emot värdepapperen och dref sin älskvärdhet ända därhän, att han lät bero vid min uppgift angående kursen och det belopp, som jag borde få tillbaka.

Så bar det i väg. Vi hade kommit att få vår plats i en vagn, hvilken liksom våra hjärtan hade fyra gemak, små trefliga kryp-in, där man hade det varmt och kunde tjufröka en papyross, om man bara vädrade duktigt efteråt, så att inte konduktören anade satans arga list. Till resesällskap hade vi fått två unga, glada finskor, fröknarna F. från Helsingfors, hvilka varit och konserterat i Uleåborg. Vi blefvo snart bekanta med dem, såsom ske plägar på resor; den ena var sångerska, den andra pianist. Båda hade legat ute i Paris och studerat samt voro *extrêmement parisiennes* i dräkt och sätt, kosmopoliter, ateister och radikaler samt allt möjligt annat fint till sin åskådning. De voro emellertid mycket roliga och kåserade som ena änglar, kvickt och piggt. Musik, konst och litteratur voro jämte små utvikningar åt "den högre politiken" stående samtalsämnen på färden. Då de unga damerna voro, eller åtminstone sade sig vara, personligen bekanta med alla storheter, Finland i dessa hänseenden kan förete, blefvo vi i tillfälle att få åtskilliga ganska intressanta notiser till lifs. Här är dock ej platsen

att referera allt vårt järnvägspladder, utan vare det nog sagdt, att samtalet ej aktade för rof att gå ut öfver ett flertal af de banbrytande personer, hvilkas namn och gärning det unga Finland med stolthet anför inför en främling.

Efter omkring $5\frac{1}{2}$ mils färd hade vi nått fram till *Lappi*, där vi skulle intaga frukost, hvilket också skedde med strykande aptit. Under detta städse behagliga intermezzo i en järnvägsresa begapades vi af en myckenhet helgdagsklädda finnar, hvilka njöto af söndagsförmiddagens ledighet och stirrade in genom glasrutorna på matsalen för att se oss äta. "Honi soit qui mal y pense" — sade fröknarne och smålogo, så att deras vackra tänder kunde synas. "Men här ha vi ju en sevärdhet", fortfor den ena, "forstmästaren skall titta på den där lilla mörka, tjocka stationsinspektoren. Just så där ja, nå vet ni hvem det är?" Jag måste tillstå min okunnighet. "Jo, det är ingen mindre än *Gustaf Adolf von Numers,* pappa till Eerikki Puke och Tuukkalan tappelu, den upprörande, härliga Elinan surma, där Ida Aalberg firar triumfer, och den lustiga Kuopion takana, som Arppeska sällskapet bjuder oss på i Helsingfors." Det var ju en särdeles intressant sevärdhet, medgaf jag och undrade smått på, huru det är möjligt att kunna ligga och dikta på en station uppe i Österbotten. Ingen af oss ville åtaga sig det, det skulle bli alldeles för trist. Fröknarne meddelade för resten, att von Numers' original alltid bruka vara gräsligt tråkiga och långrandiga, hvadan de i allmänhet måste stöpas om för att blifva njutbara. Då händer det emellertid, att de kunna blifva så rent gripande som t. ex. den dramatiserade Kanteletar-

runan om "Herr Klaus (Clavus) och liten Elin", hvilken dikt går direkt till ens hjärta.

Man må ej tänka sig, att det är några leende nejder, som erbjuda sig till betraktande från waggonfönstren vid färden genom Österbotten — nej, det är i stort sedt raka motsatsen. Landskapskaraktären är ödslig och tryckande tung. Vidsträckta myrar slingra i underliga figurer fram mellan fastmarkens glesa granhult, och man får gifvet det intrycket, att hela denna landsände består af nästan bara myrar, af hvilka somliga äro slåttrar och öfversållade af hölador, hvilka liksom i Norrbotten hafva rhomboidiska stockväggar. Endast längs älfvarne är det odlad bygd, och i stationernas närhet finnas där vidlyftiga kyrkbyar. "Vi kalla denna järnväg för *kulturbanan*", anmärkte en af de städse ironiserande fröknarne — "den är icke så värst inkomstbringande förstås, men den är kanske ändå bra att hafva. Folket undrade dock länge och väl öfver, hvad den egentligen skulle tjäna till. Märkvärdig var den, det stank brännvin af den och den dånade i förut tysta skogar liksom midsommaråska öfver en fjällsjö. Det var om det vidundret Juhani Aho skref sin roliga sannsaga '*Rautatie* (Järnvägen)'."

Om trakten än var fattig på naturskönhet, var den dock rik på djup stämning, det kände man af analogier redan vid denna flyktiga genomfart efter ånghästen. Också ödemarken har nämligen sin poesi, som visserligen ej rör sig med en mångfald af djärfva kombinationer eller kan ackompanjeras af flersträngade instrument, men som dock är hjärtevarm och mättad af tungsint innerlighet. I djupa skogen tona underliga låtar i moll, och den just lär österbottningen att älska redan

från barnaåren, dem sökte han också en gång låta genljuda från sin fåsträngade kantele.

Nära *Ylivieska* station hade fröknarne tillreds ännu en intressant anmärkning. Rätt som vi foro, utbrast nämligen den ena af dem: "i det där lilla torpet föddes folkskalden *Pietari Päivärinta*, som ni nog känner till. Han har, så bonde han än är, skrifvit finfina, genompoetiska bitar, som nog många af våra största virtuoser i ordrytteri velat vara fosterpappa till. Men han har bara med konstnärligt skarp blick skildrat ödemarkens ensamhetslif och öfvergifna stämning, af medfödd, lycklig instinkt tolkat hvad han hört skogens furor susa på mon. Så just skall diktningen tillgå för att blifva äkta och finna genljud i andras bröst." Jag svarade lilla fröken, att hon där uttalat precist mina åsikter, hvarpå hon, efter en omkring fjärdingsvägs färd, framme vid stationen pekade på ett större, hvitmåladt hus med takspånstäckning och sade: "där bor Päivärinta, det där huset har han skrifvit ihop!" Jag lyfte på min turistmössa — att "skrifva ihop hus" går inte lätt med de honorar, som betalas i Sverige. Då behöfver man allt också hafva en Päivärintas sobra vanor!

Snart — ja, inte *så* snart heller, ty tåget gick bedröfligt långsamt — kommo vi till en station med det mytologiskt-etnografiskt klingande namnet *Kannus* (= trolltrumma, spåtrumma), där vi enligt tidtabellens upplysning disponerade 20 minuter för att äta middag, vid hvilken angenäma sysselsättning vi liksom i Lappi bekikades af "lantalaiset", den gårdsbrukande befolkningen från bygden, hvars nöje det syntes vara att på söndagarne samlas vid stationen för att bese de främlingar, som vågat anförtro sig åt tåget, vårt århundrades snab-

baste distanslöpare. Efter inmundigandet af en mängd kaffe hoppade vi åter upp i kupén, där vi hela bunten rökte papyrosser och gladligen drucko portvin som "avec".

Nu gick kosan ut mot kusten, till *Gamla Karleby* (*Kokkola*), som föreföll att vara en prydlig och treflig stad. Banan följer härefter Bottniska viken på helt kort afstånd från stranden, men vid *Bennäs,* hvarifrån ett bispår leder ut till *Jakobstad* (*Pietarsaari*), drager den åter in i landet.

Det hade börjat skymma, och lamporna tändes i vagnen. Här sutto vi då och pratade eller studerade "fennica" för att döda tiden, när vi ej längre kunde betrakta det landskap, hvarigenom vi foro. Vid *Kauhava*, dit vi kommo något öfver kl. 8 på kvällen, drucko vi te, ypperligt te såsom öfverallt i Finland. Den blankskurade samovaren tronade där i matsalen som en allmän glädjekälla, omgifven af glas och koppar och dopp. Vi läto oss alltsammans väl smaka och funno afbrottet vara ganska godt, ty det var kyligt i vagnen — och man blir alltid litet trist på kvällskvisten under väntan på att ändtligen komma fram till sitt nattlogis. Här i Kauhava köpte jag ett par särdeles vackert arbetade "dubbelknifvar" af "Kalajoki-typen", med allmogefabrikantens namn etsadt å bladet.

Genom trakter, höljda i kvällens mörker, körde vi till *Lappo* (*Lapua*), "Lappos fält", där tappre män i seklets början göto sitt blod och läto sina lif för frihet och fosterland. Gärna hade jag önskat få se minnesvården öfver de 116 hjältarne, som här gingo i döden, men något sådant tillstadde ej förhållandena nu. Klockan 10 på aftonen rasslade tåget in på bangården vid *Öster-*

myra (Seinäjoki), där vi skulle öfvernatta efter vår dagsresa på 334 kilometer. I matsalongen var det redan fullt med folk, ty tåget från Wasa hade kommit kl. ½ 9. Vi spisade kväll, drucko te och gingo till hvila samt återsågo i drömmen de ödsliga, en högre kultur ännu bidande trakter, genom hvilka vi under dagen hade färdats.

* *
*

Arla om morgonen fingo vi vara i rörelse, ty tåget gick redan kl. 6 söderut — nattåg finnas ej och skulle förstås blifva alldeles för dyrbara. När vi efter att hafva sväljt en kopp kaffe trädde ut på den frostklädda marken, kunde vi konstatera, att Östermyra ej bör göra anspråk på att sägas ligga i en vacker trakt, ty där var sannerligen gement fult.

Nu sutto vi instufvade i kupén, där vi fått en äldre herre till sällskap. Enligt gammal plägsed på resor började vi tämligen snart att språkas vid, presenterade oss för hvarandra och bytte visitkort för att lättare minnas namn och "karaktär". Vår nya bekantskap, som vi sedermera lärde oss högt värdera för hans synnerligen vänliga tjänstvillighet och tillmötesgående, hette assessor E. och hade varit på besök hos gamla vänner i Wasa. Då han var väl initierad i landets alla förhållanden och särdeles mån om att vi skulle få reda på att få se så mycket som möjligt, hade vi i honom vunnit den bästa "guide", vi kunnat önska oss, hvarjämte hans hjärtevinnande sällskap var mig kärt ej minst därför, att vi egde gemensamma intressen för *skogen*, den månde sedan växa på ena eller andra sidan om Bottenhafvet. Sist men ej

sämst var E. en man, som höll strängt på det faktum, att den svenska kulturen i landet verkligen var så pass inhemsk, efter att under århundraden hafva träget vårdats af bildningens målsmän och i vida trakter hafva slagit fast rot hos "de djupa lederna", att den ej borde förtryckas eller undanträngas af en annan riktning, med hvilken den var fullt ut jämnställd.

Nå, vi sutto där och språkade samt hade det riktigt trefligt. Bäst det var, tittade fröknarne F. fram ur sin lilla hytt och ropade: "ah, se farbror E., så roligt! Hvar har farbror varit? Hvart skall farbror taga vägen?" "Jo, jag har varit i Wasa och skall nu hem till Helsingfors igen", svarade assessorn, "det var riktigt trefligt att få se er, mina små vänner, huru kan ni må egentligen?" Härpå följde en lång, skämtsam trilog, hvarunder fröknarna berättade för sin farbror, att de gjort musik i Uleåborg och fått in så mycket pengar, att både resa och vivre blefvo betalda, att de voro rent galna i att resa, resa vida omkring, sak samma hvart, men hälst till södern, "wo die Orangen blüh'n" och musiken längesedan vunnit medborgarrätt, hvilket inte var förhållandet här i den trumpna norden. Efter en stund hade visst de omedelbara samtalsämnena sinat, ty då gingo de glada fröknarne in till sig ett tag. Nu passade assessorn på att luta sig mot mig och hviskande fråga: "hvad f-n *heta* ungarna egentligen?" Hvad de "egentligen" hette, kunde jag ej meddela, men för oss hade de presenterat sig som tvänne fröknar F., sade jag, som i sitt stilla sinn undrade öfver denna frappanta art af intim bekantskap, där den ena parten inte ens kände den andras namn. Nu yttrade emellertid min resekamrat: "ja, visst heta de F., mitt minne börjar svika mig ibland! Alla flickor i Hel-

singfors kalla mig farbror, och då är det ju förlåtligt, om jag glömmer af ett par. De båda fröknarnes far känner jag dock mycket väl af gammalt!"

Vi hade öfver en riktig vildmarksterräng med skogar och myrar kommit till *Alavo (Alavus)* bördiga bygd, där assessorn och jag vid minnet af ofredens dar fördjupade oss i en längre krigshistorisk repetitionskurs, som ej slutade förrän vid *Myllymäki,* där vi skulle äta frukost, såsom ock skedde. Härunder hade vi mellan *Töysä* och *Ätsäri* passerat *Suomensälkä,* som utgör gräns mellan Österbotten och *Satakunta,* samt vid den senare af dessa stationer fått skåda en utomordentligt naturskön vy öfver skog och insjövatten. Nu kommo vi åter in i djupa skogsmarker, hvars enformiga motiv med moar och hult, torrfuror och vindfällen ej erbjödo något egentligen karaktäristiskt, hvadan vi vid ett orimligt papyrossrökande fortsatte våra nationalekonomiskt-politiskt-historiska betraktelser.

Vid några af de följande stationerna, *Kolho* och *Filppula,* var det emellertid så innerligen vackra landskapsstycken, vi flerstädes varsnade, att vi ansågo bäst att hålla god utkik och ej absorberas af samspråket. Än mera grann och tilltalande blef utsikten, när vi lämnat *Korkeakoski* och nalkades *Orivesi* — vi öfverforo någonstädes här en hög järnbro ofvan en djup dalravin, genomrunnen af en bäck, ett öfverdådigt motiv. Bygden började blifva allt mera kuperad och storslagen, och till och med de kritiska fröknarne funno det hela vara "mera nätt". Framme vid Orivesi hade man särskildt en härlig vy öfver skogklädda bärgssluttningar och Längelmänvesis blanka fjärdar — sannerligen voro ej dessa trakter af det inre Finland rent förtjusande, och jag förstod nu

så väl både den stolta lokalpatriotismen, som vet att hålla på eget land och kommer folk att längta hem från fjärran land, samt främlingars entusiastiska loford!

Den middag, som serverades i Orivesi snygga järnvägsrestaurant, var verkligen förträfflig, och jag erinrar mig särskildt den delikata fisken. Kräftor, ljufliga kräftor funnos också, och åtminstone på matsedlarne är ju kräftan *fisk*. Det går emellertid rätt långsamt att äta kräftor, äfven för den mest tränade och fingerfärdige — i synnerhet när man har brådt — hvarför vi köpte ett par stora påsar dylika skaldjur till resekost. Så fort stationsklockan ringde, skyndade vi förstås att hoppa upp på tåget, men vi stannade inom barrièren *utanför* själfva kupén och fortsatte där af hjärtans lust det afbrutna kräftätandet. Gud, hvad det smakade godt, jag har visst aldrig hvarken förr eller senare fått sådana stora och feta juveler som dessa, hvilka fröknarne F., min hustru och jag stodo ute och åto, fastän vi huttrade af köld — ett eklatant bevis på läckerheters makt öfver ett svagt kött! Det skulle verkligen vara ganska lustigt att ega en liten amatörfotografi från det där fråssande kräftmålet med alla dess lustiga situationer. Jag gick sist in, ty jag stod väl bäst ut med kylan, men då var jag både mätt och alldeles stel af den genomträngande blåsten — då voro dock kräftorna *uppätna* hvarenda en. Assessorn tyckte vi voro vådliga — "man sku' bordas bli premierad för sådant där", reflekterade han i sitt gemytliga sinn.

Nu voro vi inne i skogen igen, svängde dock småningom väster ut efter att hafva lämnat *Vesijärvis* smala vatten, passerade *Suinula* och *Vehmais* stationer, nådde fram till *Näsijärvi* fagra, på sund och bukter rika sjö

och voro samtidigt inne på banhallen i *Tammerfors (Tampere)*. Denna betydande fabriksstad med dess härliga läge hade jag verkligen önskat bese mera noggrant än hvad som kan ske på 14 minuters järnvägsrast, detta särskildt då jag skulle varit intresserad af att besöka manufakturierna för pappersmasseindustrin, som här florerar. Nu hann jag endast få några flyktiga intryck från järnvägsstationen, där ett brokigt folkvimmel rådde, där "frälsningsflickor" utbjödo "Krigsropet" (ett flygblad af samma rafflande art som vårt "Stridsropet") och en *rysk*, säger *rysk* gendarm på perrongen ståtade i grann uniform. Efter att hafva fått ett glas glödgadt vin till lifs hade man bara att förfoga sig upp i sin vagn igen, om man skulle med. Innan tåget satte sig i gång, hann jag enligt en af fröknarnes anvisning få syn på den unge artisten *Axel Gallén*, af hvars vackra konst jag redan förut sett åtskilligt i reproduktion — en del original fick jag sedermera se i Helsingfors, liksom jag ock ännu senare blifvit i tillfälle att taga kännedom om de i "Finland i 19:e seklet" återgifna målningarna af yngsta datum. Den konstart, G. representerar — jag talar här ej om de hans dukar, där sökande tankar från vaknätterna ledt penselföringen till en stundom rätt betänklig symbolism — är till sin innebörd så nationell, så äkta och så vacker, att den mäktigt tilltalar en hvar, som eljest har sinne för de små, för *folkets* lif. Mannen steg af vid någon af de följande stationerna, just då jag ärnade gå in till honom för att få göra hans bekantskap.

Näsijärvi är förenadt med *Pyhäjärvi* genom den särdeles ståtliga och våldsamma fors, *Tampereenkoski*, som gifvit staden dess namn och lämnar drifkraft åt dess industriella verk. Utsikten här är sannerligen storartad

med dess granna panorama öfver forsande fall, öfver åsar och vatten, öfver höga vägar och branta broar.

Nu kröker tåget söderut, rusar dånande in i djupa, enformiga skogsbygder, där resliga furor frodas på mossig grund, beskuggad af slokande granar. Skog, myr och sjö, se där det treggehanda, som på grund af sitt egna skaplynne karakteriserar det finska landskapet, hvilket åter i sin ordning utpräglat sig i folklynnet. Skogen, tiomilaskogen med ulf och lo och tungsint stämning, representerar det allvarsfulla, det ensliga och inbundna; myren med sina eviga köldhärdar och kala ödeslätter är ett stumt uttryck för det frostiga i mödosamt tinande sinnen, allt det betryckta i hågen; sjön, insjön med sol öfver vattnen och susande säf i stränderna, förebildar åter allt blidt och vekt och innerligt, som kan gömmas i människobröst — och *kan* det ej *rymmas* där, söker det sig väg ut tillbaka i naturens moderliga sköte: *då födes folkvisan.* Än klingar låten i dur, än går den i moll och drager öfver till ett rörande “mæstoso“, men städse är den ursprunglig, sympatisk och hjärtevinnande såsom knappast på något annat ställe i hela vida världen.

Stundom passera vi solglimmande träsk med höga, bärgiga stränder — alldeles som på taflor af *Munsterhjelm*, hvilken säkerligen legat och målat “friluft“ här. Men för det mesta hålla vi oss inne i barrskogarnes skymningsriken, där tåget rullar fram genom åldriga furumoar eller dånar mot genljudande klippväggar.

I Tammerfors hade jag observerat en uniformsklädd, ung finsk officer, hvilken såg mycket treflig ut och följde med på vår färd till södra kusten. När jag vid ett tillfälle kände mig hågad att få språka vid några andra än fröknarna och vännen assessorn, gick jag därför in i den

angränsande kupén, presenterade mig och var snart inbegripen i ett lifligt samtal med min nya bekantskap. Det var en löjtnant R—näs från Wasa, jag kände honom redan förut till namnet, enär han såsom skicklig skytt stått omnämnd samt till och med i egenskap af pristagare afkonterfejad i finska idrottsbladet "Sporten". Han var nu stadd på färd till Petersburg, där han hade att inträda i tjänstgöring — alla finska officerare blifva nämligen under ett par år kommenderade till Ryssland för att studera ryska, lära sig inse vikten af oblidkelig homogenitet inom respektive arméer samt vinna någon kunskap om tsarrikets militära förhållanden. Löjtnant R. meddelade åtskilligt intressant om de finska jägareregementenas manövrer på skidor och rofdjursjakter vintertiden, om idrottsliga företeelser i landet och annat mera i den vägen. Vi språkade om hundar och hästar, om bössor och villebråd — och så gick tiden helt raskt undan. Det var med en känsla af varm sympati jag skildes från den käcke, treflige officeren. Kallar han sig för *svensk* — liksom hans finska kamrater ofta pläga, då de tjänstgöra i Ryssland — behöfva vi ej skämmas för den representanten.

Förbi breda fjärdar, öfver sund och strömmar gick färden till *Toijala*, hvarest vi med möda hunno stjälpa i oss ett glas te, innan det å nyo bar i väg. Härifrån löper ett banspår ner till Åbo, som vi dock bestämt oss för att bese först vid ångbåtsresan öfver till Stockholm. Klockan var nu något öfver 6 på aftonen, och snart körde vi fram på järnbron öfver *Vanajavesi* och varseblefvo *Tavastehus* eller det gamla *Kroneborg*, finnarnes *Hämeenlinna*, Bo Jonsson Grips och Erik Axelsson Totts fäste, enligt krönikeböckerna anlagdt af Birjer Jarl anno

1249. Som en apoteos åt minnena från framfarna dagar står det fordom fasta försvarsvärnet kvar med rödletta torn och murar, speglande sig i insjövattnet — hade ej borgen blifvit så bedröfligt förnedrad genom att numera tjäna till *korrektionshus*, skulle man väl känna sig frestad att ro i en tavastländsk eka under vallarne och i kvällningen andäktigt lyssna till vingslagen af tidens "Fågel Fenix", som aldrig dör och som föddes långt innan människominne blef till! Staden ligger i närheten; den anlades af Per Brahe år 1639.

Tåget, som uppe i Österbotten näppeligen kört mer än 2 mil i timmen, kört riktigt "suomesiskt" långsamt, hade, ju närmare vi kommo hufvudstaden, tagit sig till att raska på ganska duktigt, och det gick väl nu med en fart af omkring 34 kilometer i timmen. Snart nådde vi fram till *Riihimäki*, hvarifrån tåg gå ut till S:t Petersburg, S:t Mikkel, Kuopio och Kotka, samt strax därefter till *Hyvinge*, vändstation på den krokiga banan mellan Helsingfors och Hangö. Vid *Kervo* viker man, om man så har lust och ej ärnar sig till hufvudstaden, af till *Borgå* (*Borgo*, *Porvoo*), där man kan skåda Runebergs hem med gevären, renkronan och räfskinnen på väggen i den oförgätlige mannens arbetsrum. Det var om Borgå, som en af våra mest namnkunnige skalder sjöng:

Borgå, du lilla, på minnen rik,
dikten har älskat din stilla vik — —

Ja, det har den verkligen gjort — inom norden byggde den bo här för en tid.

Nu voro vi strax framme, järnormen ringlade hän öfver *Tölö*-vikens fasta bankar, förbi *Kaisaniemi* i skymning bäddade park — — så häjdade den sig på banhallen i *Helsingfors* (*Helsinki*), Finlands unga, vackra

och lifskraftiga hufvudstad. Just i kväll hade denna badat i elektriskt ljus, ty det var själfva Alexandersdagen, och vi kommo just lagom för att få se en sista glimt af illuminationen.

Så hade vi då färdats genom Finland i dess längdriktning utan att emellertid blifvit i tillfälle att skåda de allra mest natursköna trakterna: Ladoga, Saima kanal, Punkaharju härliga utsiktsvall, Saimavattnen, Imatra och mycket annat. Men vi tröstade oss med ordstäfvet "kommer tid, kommer råd" — på hvilken sats jag dock i sanningens namn ville vända alldeles ut och in, så att den komme att lyda så här: kommer *råd*, kommer *tid!*

Slutligen är att säga, hurusom vi, efter några dagars vistelse i Helsingfors, i ett förbåldt blåsväder foro hem till Stockholm med ångbåt via Åbo.

I Hangö tappade vi bort guvernören öfver Viborgs län, hvilken med sin dotter måtte hafva gifvit sig ut på en alltför vidlyftig promenad under uppehållet vid hamnplatsen, och där lämnade oss äfven en rysk dam, som tänkt öfver Finland och Sverige resa till Kjöbenhavn. Då hon emellertid blef så sjösjuk, att hon fick hjärtkramp, öfvergaf hon båten för att öfver Petersburg och kontinenten begifva sig till Danmark.

När vi väl befunno oss i Sverige, fingo vi minsann veta af att en karl råkat dö i kolera vid Terijoki nära ryska gränsen — han gick igen, den stackaren, samt åsamkade oss och andra medolyckliga karantän och efterbesiktning och allt möjligt krångel.

II. Från Helsingfors och S:t Petersburg.

(1895).

Efter att hafva ridit ut en galen senhöststorm på Ålands haf hade ångaren angjort bryggan vid *Mariehamn*, den lilla rustika staden med sina omkring 700 bebyggare, en af de minsta i Juda men i högsommartid en rätt flitigt besökt badort. Då, på sommaren, stämmer enkannerligen konstnärsfolket möte här — ja, äfven konstnärer och författare från Sverige — och så segla och löga de sig i fjärdarne här i kapp med ejdern, som har redt sig trefna boplatser i detta välsignade örike. Men eljest är här tyst och ensligt. Traditionerna från säsongen uppehållas emellertid minnesgodt och trofast af postmästare G—hjelm, namnkunnig såsom jägare och uppfödare af brefdufvor. Han hade äfven nu intagit sin sedvanliga plats på bryggan, färdig att lämna främlingen eller vännen en orienterande inblick i Ålands ej minst för svenskar intressanta förhållanden.

Så bar det vidare i österled mellan klippor och skär, tills vi nådde *Åbo,* af gammalt kalladt den västerländska kulturens vagga i Finland, Åbo med sin präktiga domkyrka, där bland andra Katarina Månsdotter och Åke Tott ligga begrafna, sitt minnesrika slott och sitt välförsedda kulturhistoriska museum. Nu gick färden

till *Hangö*, där Express drömde vintersagor vid den nya, dyrbara granitmolo'n. Detta Hangö, järnvägens ändpunkt och en liflig handelsort, hvarifrån särskildt det beryktade finnsmöret i stora mängder skeppas på utlandet, är en liten vacker villastad, som på sommaren är öfverfylld af badgäster. Hufvudsakligen petersburgare bebo då de i furuskogen långs hafsstranden undanstuckna villorna, där de sin natur likmätigt utveckla samma lyx som i kejsarstaden vid Newan. De mera enkelt anlagda finnarne trifvas därför och af en del andra skäl sällan rätt väl å den fashionabla badorten, utan tillbringa sin sommarsejour i Helsingfors' vackra skärgård, där de kunna vara ogenerade samt göra och låta som de behaga.

Nu ligga Hangö' villakvarter tysta och öde, på landsvägen stimma ej längre de brokigt klädda lustvandrare, som med någon finlemmad barzoi (vindhund) i följe skrattande drogo in i sommarskog och lärde eko att kyssa och sucka. Höstvinden tjuter mellan de krokvuxna martallarne på hedlandets ljungtäckta sandstepp. Men i en af villorna långt borta i skogen lyser än ett ensamt ljus — här bor för tillfället Finlands bäste diktare och skrifver "Bref från hemmets lugna härd". Från fönstren i "Villa Lepsen-s" arbetsrum är det präktig utsikt öfver den höga strandbrinken och en vid fjärd, där den stormrörda sjön går hög och dånande mot klippgrunden. Hvem han månde vara, som valde detta bo i furuskogen vid hafvet? Jo, just hafvets och den äkta, djupa känslans skald: *Karl Aug. Tavaststjerna.*

Vädret var så pass argt med storm och anryckande regntjocka i sena kvällen, att kaptenen ej ville gå den inre farleden till Helsingfors utan från Hangö stack rätt

ut till hafs med ångbåten. Det blef en lustig hetsjakt med dref af den förliga vindens brottsjöar och efter vändningen vid yttersta fyrarne en rent satanisk rullning bland hvälfvande vågor. Men så kommo vi då ändtligen förbi Sveaborg in i den finska hufvudstadens lugna hamn.

Helsingfors är redan på afstånd sedt en vacker stad, hvartill dess belägenhet på en halfö torde i hög grad medverka. Hafvet med sina skogklädda bärgholmar i synhåll sluter buktande kring strandgatornas ofta klippiga redd, danande djupa vikar och präktiga seglingsfjärdar. I förmiddagssol ter sig det hela rent förtjusande. Där prunkar på Skatuddens bärgsplatå den Uspenska ryska storkyrkan med sina glimmande gyllenlökar, där breda sig präktiga esplanader, där sluta sig kvarter med stilfulla hus. Allt är egnadt att göra ett synnerligen trefligt intryck samt gifva en verkan af prydlighet, af att man här inrymt tillbörlig plats åt skönhetskrafven.

Redan vid ett föregående besök i Helsingfors hade jag beundrat dess härliga läge och särskildt lärt mig älska södra hamnpartiet. Där ligger den vida, granna fjärden med alla holmarne och Sveaborg i synhåll, och längs den pittoreskt sig krökande kajen utvecklas ett lika rörligt som brokigt lif. Här komma och gå ångslupar, hit styr då och då en kutter från Nyländska jaktklubbens ankarplats vid Blekholmsgrundet, här köpslås i hallarne och falbjudas från estniska "jalat" eller skutor ägg och potatis, med hvilka produkter man seglat ofta dryga vägar. Liksom vid marknad i en kuststad har man på akterdäckets tiljor radat upp sina varor: äggen i glasburkar, potatisen i trämått — och annat har man i regel ej här att sälja. Rundt staden, i hvars södra och

västra utkanter präktiga parker finnas, har man på senare år byggt en lika nyttig som dyrbar ringbana, hvilken underlättar godstrafiken mellan ångbåtshamn och järnvägsstation. Eljest äro de parallelt löpande Esplanad- och Alexandersgatorna de största stråkvägarne för samfärdseln. Den förra är särdeles vacker med sina boulevarder och planteringar, och flere af stadens mest tilltalande hus äro här belägna. Ungefär midt i esplanaden reser sig den för både svensk och finne lika kära bilden af nationalskalden Johan Ludvig Runeberg, hvars staty i brons modellerats af sonen Walter bildhuggaren. På postamentets fotstycke ser man Finland i gestalt af en ung kvinna, hukad mot en tafla med inskriptioner ur dikten "Vårt land", ej endast värdig sin mästare, utan ock en af de yppersta folksånger någon nation eger.

Jämsides med Esplanadgatan, den ljusa, leende, där allt har svensk karaktär, löper som sagdt Alexandersgatan, hvarest det finska elementet vetat göra sig gällande. Man märker detta genast på bodskyltarne, på de samtal man uppfångar och på de trafikerandes hela utseende. Vid denna gata ligger Senatstorget med sitt kolossala monument öfver Alexander II, den folkkäre och reformvänlige kejsaren. Trenne ståtliga byggnader omgifva detta torg: senatshuset, Nikolaikyrkan och universitetet. Af dessa gör kyrkan ett mycket egendomligt intryck genom sin prydnad af väldiga statyer af de tolf apostlarne, hvarjämte trappgången till helgedomen frapperar genom sin höjd och bredd, hvarigenom templet till sin struktur ej oväsentligt erinrar om de italienska domerna. Universitetshuset är en ädel skapelse af arkitekten Engel, till hvilken hufvudstaden står i tacksamhetsskuld för flere af sina präktigaste byggnader. Samme

man har ock uppfört universitetsbiblioteket i en särdeles nobel stil. I fråga om detta senare, som inrymmer ett synnerligen värderikt material för kännedomen om Finlands kulturella förhållanden, torde det vara af intresse att anföra ett bevis på olärdes stundom rent af förvånande hängifvenhet för en ideell sak. Här var det då en fattig inhysing vid namn Matti Pohto, hvilken i åratal vandrade från gård till gård i vidt skilda bygder för att samla äldre finsk litteratur. Några hade fäst hans uppmärksamhet vid att han genom dylik verksamhet kunde i hög grad göra sig förtjänt om sitt folk, och så drog då Matti mellan byar och torp på forskningsfärd, tills han år 1857 blef mördad. Då hade han emellertid hunnit få ihop ej mindre än omkring 3,000 finska skrifter, hvilka biblioteket fick ärfva genom testamentariskt förordnande af honom, inhysingen, som på detta sätt kommit att åt den offentliga samlingen förvärfva flere af dess största sällsyntheter. En annan vetenskapens oförtrutne skaffare var den fattige inhysingen Salomon Wilskman från Ylistaro, hvilken ensam hopbragt mer än tiondedelen af det arkäologiska museets finska stenredskap. Sådana präktiga män hade vi behof af och användning för äfven här i Sverige — emellertid hafva vi verkligen motstycken i fråga om Nordiska museet i Stockholm, hvars skapare doktor Hazelius förstått att för etnografiska insamlingar lifligt intressera åtskilliga odalmän i Dalarne och Norge. Medan jag är i färd att orda om hithörande ämnen, torde jag få lämna ett par uppgifter angående äfven studentafdelningarnes i Helsingfors etnografiska museum. Detta är danadt med Nordiska museet såsom förebild, är till största delen åstadkommet genom frivilliga gåfvor af studenter på sommarströftåg

i hembygden samt innehåller utomordentligt värdefulla ting, hvilka äro egnade att lämna en förträfflig inblick i den finska allmogens lif både fordom och i närvarande tid. Intendenten, doktor T. Schvindt, har i östra Finlands vildmarker lyckats få medhjälpare i allmogemän, hvilka med förträfflig urskiljning och varmt nit utvidga samlingarne i hvad på dem ankommer — sålunda äfven här exempel på kunskapstörst hos den olärde och ringe, som ej vill vara utestängd från äflan att främja allmänt väl.

Inom vetenskapen, litteraturen och de olika konstarterna råder i den finska hufvudstaden en påtaglig lifaktighet — det förefaller som om just det tvång, hvarunder man i flere hänseenden arbetar, egt förmåga att sporra, att drifva på och inom nämnda fält skapa motvärn för att häfda antingen det nationellas eller den västerländska kulturens företrädesrätt. Där gifves en flock artister och författare, käckt och stridbart folk, som sannerligen ej endast föra penseln och pennan med talang, något hvarom man kan blifva öfvertygad såväl på den fullständigt kontinentala vernissagen och den rikhaltiga samt ovanligt jämna utställningen i Konstföreningens lokal i Ateneum, som ock under en diskussionskväll i Skriftställarelogen. Här är det så, att hvarje ny tafla, pjes eller bok är en "händelse" både i konstnärskretsarne och i hufvudstadens andliga lif, ett förhållande som gifvetvis eger betydelse å ömse håll ur den synpunkten, att det möjliggör nödig samverkan mellan publiken och producenten samt härigenom bidrager till rätt förstånd och uppfattning af artistens eller författarens verk, hvilket till följe däraf tränger igenom och når fram dit det måttats. Såsom exempel på denna vakna växelverkan må nämnas,

att det litet emellanåt händer i fråga om en rifvande nyhet, att både kritici, artisten eller författaren och publiken debattera i pressen — något som ju förefaller oss oerhördt samt utan motsvarighet före och efter kalabaliken om Björcks väggmålningar i Operarestauranten. Kändt och erkändt är slutligen, att Helsingforspressen på ett utmärkt samvetsgrant sätt fullgör sin viktiga uppgift samt att den städse är redo att bygga grundval, där man timrar på Finlands utveckling i ena eller andra hänseendet.

Helsingfors är en mycket intressant stad också därigenom, att den dels är en utpost för västerländsk bildning och odling, dels äfven en ort, där skilda intressen mötas och andarne drabba samman väldeliga. Här står ena dagen en dust mellan en ryss och en finnländare, andra dagen en minst lika hetsig mellan en svensk och en finne om hvad som rätteligen bör förstås med begreppet "nationell och originell kultur". Fejdämnen ligga i luften, och man behöfver ej leta efter uppslag till polemik! Språkfrågan sväfvar som en slaghök öfver stranden vid Wandaåns mynne. Här bo ryss, finne och svensk sida vid sida af hvarann, men alla draga åt olika håll i stället för till en gemensam stack. Öfvergrepp och öfverilningar hafva nog förekommit inom samtliga lägren — — dock undrar man sannerligen ej på, att finnländarne till sist ledsna på de ryska tidningarnes ideliga kältande med glåpordet "tschuhoner" och smutskastning på de "finska hundarne", såsom det skäligen gemena epitetet lyder — — blott "Novosti" har i detta fall hållit inne något litet med grofheter och obestyrkta misstankar, hvilka fullkomligt i stil med den norska "Verdens Gang" lättvindigt utslungats som jonglörkulor,

för hvilkas vidare kosa man aldrig intresserat sig. Därför läses också Novosti utan att genast makuleras. Heller ej lär man undra på, om det svekomanska partiet fäktar till sista man och försvarar hvarje tumsbredd terräng, när fennomanien vill "nationalisera" en af gammalt svensk mark, till på köpet när svensken af historien vet, att hans stamförvanter brutit bygd på östra sidan Bottenhafvet, innan finnarnes hord ännu dragit väster ut från Asiens lågslätter, hvadan åtminstone likaberättigande borde följa med logisk nödvändighet. — Å andra sidan har en finskspråkig författare — Juhani Aho (Johan Brofeldt) i "Spånor" — en gång gifvit träffande uttryck åt hvad han erfar i detta förbistrade Helsingfors genom följande uttalande, gripet ur luften i detta ords egentliga mening: "men stundom känner man sig så utan skygd här i Helsingfors. Det är i alla fall som man ikring sig hade mera främmande folk än sin egen ras." Ja, det är nog heller inte så vidare roligt att åratal igenom bo där.

Helsingfors har på de sista åren fått en tilldragande sevärdhet i sin *zoologiska trädgård,* hvilken tillkommit genom penningeanslag af stadens utskänkningsaktiebolag, sedan den för saken liffullt intresserade löjtnant Aug. Fabritius, hvilken allt framgent tjänstgör såsom etablissementets intendent, i slutet af år 1888 ingifvit en framställning i detta syfte. Belägenheten är den allra bästa: å den likaledes genom samma bolags betydande uppoffringar numera till en folkpark förvandlade *Högholmen.* Förr firades på denna ö libationer med åtföljande oseder af hufvudstadsbefolkningens drägg, men nu har den härliga platsen ändrat karaktär och blifvit ett ställe, där arbetaren och för öfrigt hvem som helst påverkas i en synnerligen ädel riktning. Fjärden omsluter ön med sin

plaskande bölja, där isbjörnar, själar och uttrar tumla sig af hjärtans lust, och anordningarne äro i hvarje detalj förträffliga såväl med hänsyn till djurens trefnad som de besökandes anspråk på lekamlig och andlig spis — i det senare afseendet får man vara autodidakt här ute i den granna naturen med utsiktsbärg, ängar och yppig löfskog. Summan af det hela är emellertid den, att den zoologiska trädgården gör sina högsinte tillskyndare och sin nitiske intendent all möjlig heder. Att de djupa lederna hafva samma uppfattning är så mycket säkrare, som det hvarje sommarkväll eller söndag är fullt med folk ute på Högholmen — understundom ända till 15,000 personer — ehuru spirituösa drycker där ej få försäljas. En mycket lycklig omständighet är det, att de besökande kunnat fritagas från hvarje afgift för tillträde till området. Äfven mot Stockholms zoologiska trädgård å Skansen har bolaget vid upprepade tillfällen lagt i dagen prisvärd generositet, då det nämligen förärat Skansen bland annat flere präktiga björnar.

Man kan — tycker jag — ej tala om, tänka på eller gästa Helsingfors utan att ett namn med sällsam klang ljuder i ens öra: *Sveaborg*. Och samtidigt drager man sig till minnes, hurusom Augustin Ehrensvärd med snilleblick uppdagade och från vildmark under 1749 och följande år omskapade de sju *Vargskären* till en efter dåtida förhållanden bålstark fästning som värn för landet och "arméens flotta". Ej utan skäl heter det i de gammalsvenska inskrifterna å "kungsporten" till Gustafssvärds fästningsverk, att Sveaborg "gjer Den kloke Herraväldet öfver både haf och land" samt "Eftervärd stå här på egen botn och lita icke på främmande hjelp". Men samtidigt minnes man också med djupaste sorg och

grämelse ett datum från ett femtiotal år senare — den 3 maj 1808 — då samvetslösa mäns och kvinnors förräderi bragte fästningsnycklarne i fiendehand. Är man det minsta svensk, lär man ej likgiltigt kunna se de krönta sköldemärkena med våra gamla tre kronor i muren ofvan portar, genom hvilka svenska trupper en gång tågade med den blågula fanduken i têten. Heller lär man ej utan underliga känslor i bröstet nå fram till borggården, där Ehrensvärds ståtliga grafmonument skönjes på en hagtornshägnad kulles krön. Här multnar i sarkofagen den hugfulle hjältens stoft, som efter hans begäran högsattes inom Sveaborgs vallar, från hvilka den svarta örnens tecken nu fladdrar för höstvinden.

Medan vi nu äro inne på det topografiskt-antikvariska området, bör måhända för fullständighetens skull antecknas, att Helsingfors år 1550 anlades af Gustaf Vasa, hvadan de alltid minnesgode finnarne ihågkommo gamle kungen vid sekularfesten å Lindholmens gård Kristihimmelfärdsdagen. Hufvudstad sedan år 1812, har Helsingfors under de sista decennierna gått framåt i stormlopp och dess befolkningssiffra, som nu är uppe på minst 65,000 själar, har fördubblats på 20 år.

Under min vistelse i den finska hufvudstaden inföll årsdagen af kejsarens tronbestigning, en bemärkelsedag, hvilken städse firas med utomordentliga högtidligheter. Ekande kanonskott väckte mig en morgon i hotellet, och när jag öppnade fönstret, såg jag hela Esplanadgatan klädd i flaggskrud — i parentes sagdt en mycket brokig samling, ty där funnos ej endast utländska konsulatsflaggor i olika kulörer utan äfven ryska national- och handelsflaggor samt ett flertal finska, äfven dessa i skiftande färger. Flaggstriden hade nyligen satt sinnena

i brand, och här kunde man få se en exponent af resultaten, som voro lika med noll. Här skådades de grannaste fantasiflaggor, gjorda efter hvars och ens bästa smak, men naturligtvis också Topelii blå och hvita samt Hisingers röda och gula — efter allt hvad jag sedan läst i ämnet, håller jag nog mest på den röda och gula.

Hunnen ner på gatan, där solen glindrade öfver nattfrosten, möttes jag af paradklädda gardesregementen, som kompanivis tågade förbi med flygande fanor och klingande spel. Hela staden var på benen, och den dagen vimlade det sedan af grå uniformer på promenaderna. Att lyckas finna officerarnes och de gemenes släphufvudbonader vackra är ej lätt, då man är van vid våra svenska, men däremot är lägerdräkten treflig, liksom ock de grå kapporna, i synnerhet då paradmössa användes, göra sig "mera nätt" — åtminstone så länge de äro rena. Civila kläder få hvarken i Finland eller Ryssland — liksom exempelvis ej heller i Tyskland — bäras af militärer. En anmärkningsvärd olikhet mellan det finska och ryska manskapets hållning och yttre "habitus" var jag redan nu i tillfälle att kunna konstatera, och jag behöfver ju ej säga hvem som här satt inne med högsta trumf. På kvällen var det stor eklärering både i staden och på Sveaborg. Gatorna strålade i elektrisk belysning, och vidlyftiga transparanger syntes på flere ställen. Jag tog en droska, förspänd med en utsökt vacker traf-vare af någon karelerstam, och lät mig af den i lackerad hatt och fotsid blå kaftan med gördel utstyrde kusken köras fram genom avenyerna. Det gick i snabb fart på tysta, gummiklädda hjulringar fram mellan folk och hästar, tills vi nådde Senatstorget, där jag på finska bad karlen hålla för att lämna mig tillfälle att en stund åse

den verkligen granna illuminationen. Kejsarebilden i gala stod här formligen omhvärfd af ljus och tillförsäkrade såsom storfurste Finlands ständer dess konstitution och lagbundna frihet.

* *
*

I sällskap med en bekant, en finsk löjtnant N., som nyss undanstökat sin tvååriga tjänstgöring i Moskwa och nu skulle till Petersburg för att uppvakta sin general, stufvade jag vid järnvägsstationen in mig i en oskäligt låg och kvaf kupé på nattåget. Så en sista satirisk blick på den revolverväpnade och med röd ståndkokard prålande ryska gendarmen på platformen — och det bar i väg. Vi hade kommit i ett rätt stojande följe, ty i waggonen befunno sig bland andra en half tolft ryska officerare, hvilka vistats på permisson i Helsingfors och nu återvände till Viborg och kejsarstaden. De hade före afresan rumlat om med sina kamrater vid ryska gardet och voro rätt knäsvaga, ehuru det tog sig en smula i mån som kvällen framskred och en del rå lök inmundigats. Snart voro vi hela bunten inbegripna i ett det mest vidunderliga samtal på ryska, tyska, franska och svenska, där expressiva gester minsann ej fattades — att hugga de lackerade ridstöflarnes sporrklingor i golfvet för att kunna sitta stilla är också ett fast dråpligt sätt. Då det dels var ganska skumt och dels jag redan förut färdats denna väg under en resa från Torneå via Uleåborg och Helsingfors, egnades blott flyktig uppmärksamhet åt omgifningarne. Vid *Riihimäki*, därifrån tåg utgå till Åbo, Björneborg, Vasa och Uleåborg, superade vi sent på kvällen i järnvägsrestauranten, och

därunder observerade jag bland annat, huru en af officerarne drack en kolossal massa mjölk. Jag frågade honom, om en sådan där blandning af ej minst till sin konsistens vidt skilda vätskor verkligen vore välbetänkt, men fick det ganska karaktäristiska svaret, att han alltid passade på och drack mjölk under vistelse i Finland, där man fick *ordentlig* mjölk, medan han i Petersburg aldrig kunde gifva sig till att förtära denna dryck, som där vanligen utgjordes af något slags kritblandadt vatten, hvilket inte alls roade honom.

Vid half sextiden följande morgon sväljde vi ett glas hett te i *Viborg*, hvars första uppkomst daterar sig till år 1293, då riksmarsken Torkel Knutson byggde Viborgs slott; ännu stå dettas präktiga ruiner kvar i trots af svärd och brand i rikligt mått. Staden grundades år 1403 och har alltsedan 1710 varit under ryskt välde, hvadan det ej är att undra på att den numera är skäligen russificerad. På östra sidan af Terijoki station passeras gränsen — *Systerbäck* (det finska *Rajajoki*) — — hatten af för alla gamla minnen! Min finske vän småler och menar, att allt det där nu borde vara gömdt och glömdt, hvilket ändock har sig litet svårt, eftersom vi låtit så mycken kraft och spillt så mycket blod på den strömmens västra strand. Nu äro vi i tsarens land, i det heliga Ryssland, där jag varit förut en gång, ehuru då på den af Ishafvet och Hvita hafvet kringflutna Kolahalfön, som är bebodd af lappar.

Redan strax bortom Viborg får landskapet ett sorgligt utseende: där är det redan eller blir snart ödemark. Skogarne äro uthuggna, och nu på förvintern hade man börjat afverka äfven kvarväxande småtallar på mossarne. Där blir tundra eller stepp om en del år. Närheten till

Petersburg har naturligtvis högligen medverkat till denna olycksdigra sköfling, men det finnes äfven andra orsaker, nämligen den lifliga byggnadsverksamheten vid stationssamhällena, där på en distans af omkring 100 verst den ena ryska villan aflöser den andra — villor i en rent ohyggligt ful stil, i parentes sagdt. I närheten af *Walkeasaari* i ryska gränsmarken eger staten en rätt betydande park med af gammalt odlade sibiriska lärkträd, hvilken härdiga och snabbväxande trädart för ej länge sedan börjat inplanteras äfven i Sverige. Å järnvägsstationen passa vi på att mumsa piroger, blini och kaviar med några supar äkta ryssbrännvin. Så vid half elfvatiden äro vi efter en färd genom vederstyggliga trakter framme vid Viborgski vauxhall eller finska järnvägsstationen i *Petersburg*, där vännen löjtnanten efter hastigt och lustigt expedierad tullvisitation skaffar en isvoschtschik med något nummer öfver 30,000, hvilken i skarpt traf kör mig genom duggregnet till Hôtel d'Angleterre eller det ryska Angliskaja gostinniza, där jag redan i vestibulen får en oväntad erinran om fosterlandet vid upptäckten af ett par svarta, grinande anleten, som synbarligen tillhöra negersångarne eller de med ett gemytligt namn så kallade "jubelfiskarne".

* *
*

Vi minnas af historien, att tsar Peter den store (Peter Welikij) efter Carl XII:s grundliga nederlag vid Poltava säges hafva skrifvit: nu ligger Petersburgs grundval fast. Denna utsago får emellertid ingalunda förstås ordagrant, ty ännu den dag som är har den ryska mätropolen det sämsta underlag man kan tänka

sig. Af politisk beräkning och på kejserligt envåldsbud byggdes den från år 1703 med rastlös ifver på en del ytterligt sanka, ja träskartade holmar vid Newaflodens mångggrenade mynne, och detta har visat sig till den grad olämpligt, att man efter ryska rikets befästande nu på allvar tänkt att flytta hufvudstaden och resa den någonstädes i det inre af Ryssland. Det kan naturligtvis ej vara trefligt i längd — all slavisk fatalism till trots — att koleran, understödd af de många kanalernas sommartiden uttorkande och ruttnande vatten, årligen sprider död bland invånarne; liksom det heller ej torde synas tilltalande att nästan beständigt vistas i rå och dimmig luft, att understundom hafva stadens alla källrar under vatten, att se mark brista och sluka hela palats eller att oupphörligen reparera de skador, som vållas af den underminerande, falska kärrmarken. Man säger, att ingen petersburgare — och ännu mindre någon annan — sett den härliga Isakskatedralen utan ett omgifvande skelett af byggnadsställningar, hvilka nödvändiggöras af att denna stenkoloss oupphörligen hotar att brista i sina fogar. Nu bygger man på den plats, där nihilisterna föröfvade mord på Alexander II, efter nationalsubskription och med oerhörda kostnader en praktfull dôme så godt som i ett kärr. Men där *skall* kyrkan stå, denna ömkansvärda händelse till evig åminnelse, så lydde den siste fader tsarens vilja. Sela.

En författare, Hermann Bahr, har i fråga om Petersburg yttrat, att det går om en rundlig tid, innan man hinner sansa sig och finner sig till rätta med sedvänjor och åskådning i denna väldiga stad. Det första är obetingadt sant, men mig synes det, att man instinktivt känner hvad som i senare hänseenden “ligger i luften“

och sålunda ganska bra trefvar sig fram till riktiga begrepp, om man är vaken iakttagare, har intresse för att göra studier och har förmånen att finna en kunnig vägledare af sympatiskt kynne. Men det måtte verka i högsta grad melankoliskt på sinnet att komma hit som främling utan personliga bekantskaper och kännedom om språket, då i all synnerhet stadens karaktär är så egenartad. Allt imponerar här genom stora, grofva former, genom väldiga, ja öfverväldigande dimensioner utan behag eller skönhet. Det är sannerligen ej många byggnader i Petersburg, hvilka man kan kalla stilfulla eller präktiga ur konstnärlig synpunkt — men i stället äro de så och så höga och breda samt kosta så och så många hundra tusen rubel. Emellertid finnas här några vackra palats samt vissa hänförande kapell och kyrkor, i fråga om hvilken senare grupp också en alldeles särskild stämning kommer med i räkningen.

Jag kom att skåda staden i senhöstdräkt, ty vintern hade dröjt sig kvar uppe i Sibirien, ehuru man åtminstone efter nya stilen skref november. Gatornas mosaik af sexsidiga trärutor låg täckt af moddigt ler, som droschkornas gummihydda hjulnaf sprätte högt och vidt à la dyvulkan; den traditionella dimman från Narva hängde som gamla testamentets molnsky öfver vatten, parker och gatulinjer — doft ljödo genom töcknet flodångarnes signaler, klämtningen från spårvägen och klockspelet i fästningskyrkan. Under husingångens stöttade skyddstak sitter schweizáren (portièren) i päls och med bricka på bröstet, språkande vid en ståtlig, ordensprydd gendarme om kejsarinnans väntade nedkomst — *ssláwa Bógu*, Gud vare tack för all hans nåd. En man lämnar huset — han har ej varit ute förut under dagen — och gör andäktigt korstecknen

för att vinna värn mot all lurande farlighet. Så vandrar han några steg till närmaste helgonbild, faller där på knä och hembär det gudomliga mer eller mindre hafsiga uttryck af tillbedjan. Såsom annanstädes i världen finnes här en smula verklig tro och en oändlighet af oreflekterad slentrian.

Bäst får man in hufvuddragen af kejsarstadens yttre karaktäristik genom att taga en isvoschtschik och göra en rundtur efter ordentligt prutande om den laglösa, godtyckliga taxan. Vi lämna då platsen vid Isakskyrkans guldskimrande sagoslott, framför hvilket kusken med blottadt hufvud korsar sig — liksom han gör sammalunda framför hvarje kyrka eller kapell, vi passera, och framför hvarje helgonbild i gatuhörnen. Då här gifves ett otal af såväl celebra helgon som "dii minores", äfven på ljusan dag belysta af den "eviga" lampans sken, har han fullt upp att göra med att samtidigt sköta den religiösa kulten och sin hårdt trafvande häst. Vi möta nu en person, som i Sverige gifvet skulle anhållas af polisen såsom uppenbarligen en rymmare från dårhuset: en barhufvad gubbe, som i fotsid, smutsig kaftan, ovårdadt skägg och ned kring axlarne fallande hår ränner trottoiren framåt. Liksom bland vissa naturfolk sinnesrubbade anses såsom oantastlige eller "helige", så är emellertid också denne en helig man, en munk — måhända en lärd från Alexander-Newski-klostrets prästseminarium. Nästa typ är en reslig tartar i hög skinnmössa och långrock, en långväga, kringvandrande handelsman med präktiga drag och barkadt skinn. Så kommer kanske en tscherkess eller tscheremss i prydlig nationaldräkt, utstyrd med silfver och vapen, en rysk general i gala och med bäfverbrämad slängkrage, en kosackhetman med krok-

sabel och boren noblesse i hvarje tum, en jude i cylinder och släprock, en husar vid de Preobraschenska, en västländsk agent med snikenhet tecknad i mungiporna — ett vimmel i alla fall lika intressant som brokigt.

Vi köra ned till det äldsta Amiralitetet vid Stora Newans vänstra strand och fortsätta till Vinterpalatset, en kolossal, rektangulär byggnad i osmaklig barockstil, öfverflödande med byster och all möjlig grannlåt. På torget utanför står en märkvärdighet, den s. k. Alexandersobelisken, som uppgifves vara Europas högsta monolit (höjd 84 fot, diam. 14 fot). Kring järnstängslet där invid posta gardister i eljest numera aflagda, höga björnskinnsmössor — de verka äkta moskovitiskt ute på torget. Emellertid fanns det en tid, då äfven svenska trupper drogo hufvudbonad af björnskinn, ehuru det näppeligen var under "Svenska Björnens" stormaktstid. — Nu färdas vi antingen längs den aristokratiska Engelska kajen, där under vinterns säsongtid polisen afvisar hvarje vandrare i arbetsblus, och sätta på Troitzkibron öfver Newan för att bese den på Petersön belägna fästningskyrkan Petro Pavlovsk, eller ock köra vi på Bolschaja Morskaja (en af hufvudgatorna) ut under amiralitetets titanuppburna kolonnader och svänga sedan gärna ut på Newski prospekt, pulsådern för Petersburgerlifvet, som där stimmar rikast och mest egenartadt.

Denna Newski är en ståtlig gata, upptager dubbla körbanor och spårväg samt håller omkring en half mil i längd. På middagen, mellan kl. 1—6, är det som lifligast här. Då utvecklas i det elektriska ljusets sken ett sådant sorl af åkande, ridande och gående, att man nogsamt märker sig vara i en storstad. Alla hafva jäktande brådt i sin färd, såväl åkande som promenerande.

Där kommer ett prydligt Lichatschy-ekipage, förspändt med en ädel orlovsk trafvare, som kanske nyss åt ur marmorkrubba i en vid rouletten ruinerad furstes stall. Den hästen distanserar hotellets omnibus lika visst som petersburger- eller moskaudroschkorna. Präktiga privata åkdon synas i stor mängd, ty att köra snyggt och fort anses vara ett oeftergifligt villkor för trefnad, och mången fin hufvudstadsdam tager sig aldrig före att promenera utan åker beständigt i vagn eller troika (trespannssläde), hvilket också rätt väl motiveras af det gement dåliga gatulaget. Hästar, diamanter och pälsverk af yppersta art äro föremål för ryssens beständiga åtrå. Så varsnas vidare långa rader med mödosamt sträfvande fraktkärror på Newski, och äfven dessa äro värda ett ord på grund af sina egendomliga, höga och kvartersbreda selbågar, af hvilka åtminstone de äldre äro på starkt färgad botten sirade med granna blommor, målade i rödt, grönt, gult och blått — något i samma stil som de oxlokor, hvilka i fordomtima användts i Sverige och Finland. Spårvägswaggonerna, väldiga att åse, hafva enligt kontinentalt skick sittplatser äfven på taket, hvilket här ej torde anstränga dragarne, eftersom Petersburg är flackt som ett golf.

Min nyförvärfvade vän L., officer vid "kejserliga Semenoffska gardesregimentet", har på mer än ett älskvärdt sätt tagit hand om mig, sedan jag i sällskap med min reskamrat N. besett bland annat den s. k. *zoologiska trädgården* på petersburgska sidan invid Alexandrowska parken — i parentes sagdt den sämsta zoologiska trädgård man gärna kunnat ställa till med; men så har också meningen här hufvudsakligen varit att åstadkomma ett populärt nöjesetablissement, där djuren äro en biomstän-

dighet, men variété- och féeriföreställningarne ställets "clou". Nu bor jag i L:s kvarter inom gardeskasernen, omhuldad af honom och hans "beskickning" eller betjänt, soldaten Feodor, som hvarje morgon belefvadt hjälper oss med klädseln och sedan kommer in med hvita handskar på sina stora näfvar och serverar doftande *tscháju* (te) i glas på silfverbricka. L. har gjort sig fri från tjänstgöring och kasino samt följer mig dagen i ände för att visa staden, hvarvid ofta några af hans kamrater göra sällskap.

Efter en frostkall morgon har det blifvit en solljus, härlig förmiddag, så mycket mera välkommen, då vi länge ströfvat i idel dimma. Newans breda vatten, där andens och sjöorrens flyttande troppar synas rasta, rinner glittrande fram mellan ännu isfria stränder. De förankrade flodbåtarne, hvilka apterats till underliga, öfverbyggda tvättinrättningar, skicka lätta rökpelare upp mot den höghvälfda himmeln, hvars hela färgton minner om sommarens. Kyrkornas och klostrens förgyllda kupoler och kors glimma i solskenet. I dag skola vi bese kejsarstadens mest anmärkningsvärda helgedomar och tempel, detta så mycket hellre, som en af de större kyrkofesterna just nu firas.

Vi köra först till den vid Newski belägna *Kasanska katedralen*, framför hvilken statyer af de från Napoleons Moskwatåg bekante fältmarskalkarne Kutusow och Barclay de Tolly finnas uppställda. Denna kyrka är en ofullständig efterbildning af Petrikyrkan i Rom med halfkretsformiga kolonnader af stilfulla korintiska pelare. Med sin typ af ett västerländskt kors, hvarpå en stor bronserad kupol höjer sig, och dessa sina öppna pelargångar är den Kasanska kyrkan, byggd för att värdigt

bevara den heliga jungfruns undergörande bild, som år 1579 fördes från Kasan till Moskwa och sedan af Peter I till Petersburg för att gifva ökad glans åt den nya hufvudstaden, redan till det yttre i hög grad tilltalande. Samma intryck bibehålles och växer till en mäktig stämning då man kommer in i dômen, hvilken liksom Riddarholmskyrkan i Stockholm är ett mausoleum öfver stolta krigarminnen från förgångna tider: här gömmas en mängd konstfärdigt arbetade nycklar till eröfrade städer, persiska och turkiska standar, sönderskjutna och sönderrifna franska fanor, trofeer, vunna från folken i Kaukasiens bärgländer, polska örnar och mycket mera — såsom t. ex. ett flertal fanor, hvilka med orätt uppgifvas såsom svenska.

Nu firas som sagdt en stor minnesfest i Kasanska katedralen, och framme vid högaltaret skönjas genom rökelsens skyar officierande präster och en manstark kör i sida kläder. Luften är doftmättad, och sången stiger med hymnens klangfulla tonbyggnad upp mot det högspända tempelhvalfvet. På kyrkogolfvet framför altarena knäböja darrande åldringar eller huka sig med tårvätta ansikten mot de kalla stenplattorna — — ligga där i innerlig bön till den heliga jungfrun med diamantkronan, att hon huldrikt ville förbarma sig öfver deras elände och skänka dem frid. Så stiga de upp, kyssa betaget glaset ofvan de i kostbar mosaik gjorda madonnabildernas ädelstenssirade guld- och silfverbonad — eller kanske just det bildens hjärta, som genom en glasoval för ändamålet kan ses nedom metallbeläggningen i plan med anletet. Vid ingången köpa de därefter större eller mindre vaxljus att fästas i behållaren framför deras skyddshelgons lampbestrålade drag samt där tändas och brinna, helgonet till pris; eller ock inskränka de sig till att såsom

hågkomst tillhandla sig en liten hvetebulle för tio kopek eller att lägga något koppar i den feta, fula och snuskiga Wosnesenski Nowo Däwitschi-nunnans korsprydda fattigbössa. Medan kantatens mollterzer klinga genom det heliga rummet och rökelsen drager fram i välluktmoln . . . Inom kyrkans östligaste afdelning befinner sig *ikonostasen* eller det allra heligaste, som här är af purt silfver, och dit inga kvinnor, vapen eller hundar (enligt en annan uppgift kattor) få införas; här drömmer nu den undergörande Kasanska jungfrun saliga drömmar under diamanttyngd krona — vacker är hon just ej, men så är hennes makt desto större. Det är såsom vaknade vi ur en fantasi med tusenårsrot eller från en underlig stämningssaga, då vi nå ut i den nyktra, sollysta senhöstdagern — —

Förbi flere smärre, öppna kapell, utanför hvilka vagnar hålla, och där vi inne i rökelsen, ljusskimret och färgrikedomen se en mängd rättrogne hålla en stunds andakt *en passant,* färdas vi långs Newski prospekt och Malaja Morskaja till *Isakskyrkan*, hvilken säges vara den vackraste i staden – förmodligen emedan den är hufvudkatedral och innehåller oerhörda rikedomar. En saks skönhet eller konstvärde mätes nämligen i Petersburg anmärkningsvärdt ofta med så och så många skäppor rubel, som föremålet i fråga kostat. Så lärer nu, ehuru exemplet ej är riktigt lyckligt valdt, Isaksdômens uppförande hafva kostat 25 millioner rubel, d. v. s. dubbelt så många kronor. Åtminstone efter min uppfattning är emellertid Kasanska kyrkan den vackraste af de två, ehuru hon ej når till samma höga märke i fråga om inre prakt. Isakskyrkan har formen af ett grekiskt kors, ofvan hvilket en långt i fjärran synlig gyllene kupol reser sig. Dômen imponerar redan på afstånd genom sin

massa, och denna känsla förringas ej, då man kommit till ort och ställe samt måhända befinner sig invid någon af de 28 kolossala pelarne, hvilkas 56 fot höga kroppar äro monoliter af röd, finpolerad finsk granit, medan kapitäler och baser äro af brons. Komma så härtill de öfverdådiga, i brons gjutna och med skulpturer smyckade kyrkdörrarne. I det inre af helgedomen är det så mörkt, att man endast med möda kan göra sig ett totalbegrepp om dess utseende; men häjdar man stegen, blir man i tillfälle att skåda utomordentligt granna detaljer. Några särdeles fina och präktiga vattenmålningar gå emellertid i vanlig belysning helt och hållet förlorade. Vill man skåda ett prof på äkta slaviskt slöseri, må man vid altaret gifva akt på fyra pelare, fullständigt klädda med malachit, och två med lapis lazuli — man behöfver ju ej använda stora mängder af sådant material, innan man gjort af med en ordentlig förmögenhet! När det efter långvarig kyla under vintern plötsligt blir omslag i väderleken, lära kyrkans stenväggar och pelare öfverdragas med frost, hvarigenom det hela förefaller vara hvit marmor och ofantligt vackert. Det mest tilltalande vid vårt besök var onekligen kören och dess utsökt präktiga sång — allt i stil och verkan likt någon stämningsfull tafla med mästarenamn.

Ännu en kyrka böra vi besöka, innan vi begifva oss till mera profana områden: *Petro Pavlovsk-kyrkan* inom fästningen af samma namn — denna fästning, där namnlösa politiska fångar räkna minuterna af den långa dag, vid hvars slut de dö namnlösa. *Nitschewó* (det har intet att betyda, eller i fri öfversättning = ändamålet helgar medlen), detta lilla ryska ord af säregen innebörd och klang, enligt hvad man vill veta annekteradt af furst

von Bismarck och vordet hans valspråk, detta ord står nog, ehuru ännu i osynlig sympatetisk skrift, ristadt på någon tabula rasa i muren ofvan fästningens hufvudport. Själfva fästningen har numera alls ingen betydelse såsom sådan, men kyrkan har det i stället: den fullständigar den Kasanska ur synpunkten att vara en minnenas tempelgård.

Här i Petro Pavlovsk-kyrkan (Peter Pauls) ligga samtliga ryska regenter af huset Romanow efter Peter I jordade, alla i lika, synnerligen vackra och ur ideell synpunkt präktiga sarkofager af hvit marmor, det hela enkelt och värdigt samt inramadt af grönskande cypresshäckar med insättning af rosor. Blott en liten namnplåt täljer hvem den "kejsare och själfhärskare öfver alla ryssar" en gång var, som här sofver ut den långa sömnen. Man behöfver emellertid ej befara, att den dödes minne skall förgå — därtill är sannerligen ryssen alltför minnesgod, och det är rent rörande att se den omsorg och höra de kärleksfulla uttalanden, som soldaterna och de besökande här slösa på de hvita marmorkistorna, vid hvilka en lampa städse brinner såsom symbol af tro och evigt lif. Denna ryssens pietet för det hänsvunna och omvårdnad om att dess minne må lefva har ej kunnat undgå att synas mig i hög grad sympatisk och älskvärd. — Pelare och väggar i denna kyrka äro fullständigt täckta af kransar af ädel metall, gifna såsom ett farväl på den sista färden. I all synnerhet Alexander II och III hafva erhållit en särdeles riklig dylik hedersbevisning, och framför allt den sistnämnde, hvars sorgliga död i mannaåren ännu är i färskt minne.

Det är nog ett tusental kransar af silfver och guld, besatta med pärlor och kostbara äkta stenar, hvilka här

fästats till ständig erinring om den hädangångne. Frankrike har i öfversvallande medkänsla lämnat en lejonpart af dessa kransar, bland annat några särskildt beryktade af kolossal storlek.

Kyrkorna hafva med flit fått ett ganska stort rum sig anvisadt i skildringen, och detta närmast af de skäl, att vi här träffa något af det för Petersburg mest karaktäristiska samt att ett par af ryssarnes hufvudegenskaper, lydnad och varm känslighet, här gifvit sig pregnanta uttryck. Ville, kunde och djärfdes man vara satirisk i ett hänseende som detta, skulle man här måhända hafva orsak att spåra ännu en af folkets väsentliga karaktärsdrag — *förnöjsamheten*, eftersom den grekisk-katolska läran bjuder endast ett fagert skal utan att dess anfrätta kärna mäktar tillfredsställa ens måttliga anspråk. Men folkets flertal är ganska visst fullkomligt belåtet med sakernas nuvarande ordning, och då är intet att därom vidare mäla — politik och religion torde för öfrigt *med* sammanblandning och förvandling vara mera oskiljaktigt och oupplösligt förenade i Ryssland än i något annat land.

Vinterpalatset – kejsarens residens, då han ej bor i Anitschkowpalatset eller någonstädes i stadens omgifningar: Gatschina, Oranienbaum, Peterhof eller Tsarskoje Selo — företer alls ingen lyckad exteriör men inrymmer oerhördt omfattande konstskatter. Här är visst ej meningen att skildra dessa på något ingående sätt — uttömmande kan det i alla händelser aldrig blifva — men jag ville dock få påpeka en vacker samling, som här finnes: de fat och skålar, hvilka en gång med bröd och salt såsom tecken till undergifven hyllning öfverräcktes till den nyvordne kejsaren från hans väldiga rikes skilda

länder. Började med århundradet, är denna samling lika storartad som intressant och finnes i fråga om de föregående regenterna anordnad i stora montrer, upphängda på slottssalarnes väggar. Jag blef genom mina ryska vänner satt i tillfälle att ehuru Vinterpalatset var bebodt bese såväl de äldre afdelningarne och kejsar Nikolaj II:s rika skörd af mästersmiden i guld, silfver och stål — prydda med olikfärgade diamanter, med stjärnsafirer och rubiner af "dufvoblodets röda färg" — som ock alla de charmanta bröllopshåfvor, hvilka af Asiens och Europas fursteätter hemburos de förenade Nikolaj Alexandrowitsch och Alexandra Feodorowna. Vinterpalatset, där vi ytterligare torde få påpeka S:t Georgsordens härliga kapitelsal och de präktiga bataljmålningarne, af hvilka åtminstone Poltava-duken eger intresse för svenskar, har genom någon slags virgiliansk "per vius, usus ..." samband med det s. k. *Eremitaget*, statens officiella konstsamlingar, dit allmänheten afgiftsfritt har tillträde. En afdelning af detta är *Petergalleriet* med sina dyrbara minnen från den tid, då Rysslands storhet grundades af den oförliknelige Peter Welikij, tsaren med den starka viljan, det klara förståndet och den okufliga, ihärdiga dådlusten. Vaktmästarne här äro ordens- och medaljprydda gamla soldater, afkomlingar af den "djurskock", som Peter sade sig vilja "ombilda till människor". Hvad han gjort för det heliga Ryssland uppskatta nog äfven dessa veteranerna. Säkerligen mumla de ett innerligt varmt *sspassibo* (tack) för hvarje gång de lämna galleriet med den store tsarens skatter och konstskickligt utförda arbeten — han var uppenbarligen en man som hann mycket och hann en hel del af hvad han varmast ville.

Nu promenera vi på Newski prospekt, där förmiddagens sorlande färd drager fram. Magazinen, såsom bodarne här kallas, stråla af ljus öfver dyrbara stoffer och väfnader, gnistrande bijouterier, präktiga frukter från det soliga Krim, fiskar af underlig form och lefvande sköldpaddor, som lunka om hvarandra bakom den breda glasrutan — man *kan* verkligen i Petersburg konsten att "skylta". Särskildt lägger man osökt akt härtill vid ett besök i *Gostinnij Dwor*, den kolossala bazaren vid Newski med öfver 200 butiker. Här finnes allt möjligt att köpa: vi se en ryss (en *rysse*, säga finnarne) stiga in och korsa sig framför den lampbelysta madonnan — som uppenbarar sin härlighet öfverallt, både offentligt och privat — samt därefter inlåta sig i ett längre, lifligt affärssamtal med mannen inom disken. Kunden går ofta vredgad till eller ut genom dörren men hämtas lika ofta af handelsmannen, som räknar på sina kulor och vid alla helgon bedyrar, att han gör så och så många rubels förlust på försäljningen, hvarefter han med belåtenhet i sin svarta själ öfverlämnar varan. Under promenaden till Fontankan, den bortre stora rundkanalen, hafva vi mött ett flertal briljant vackra damer af den mörka typen — flere af dem äro strålande skönheter med grace i rörelser och eld i blick, och min följeslagare vet att nämna, det de hafva polskt eller ziguenarblod i ådrorna. Fägringen till trots saknas emellertid fin smak i deras klädsel, men så skall heller ej petersburgerdamen ses på promenaden utan en kväll på operabaletten i Mariateatern, där den förnäma världen stämmer möte. — Vi möta den ene officeren efter den andre, och här ute går det så gemytligt till, att en officer af lägre grad ej behöfver göra honnör för en annan af någon högre. Manskap

gör honnör för officerare, men desse hälsa ej inbördes, därest de ej personligen känna hvarandra eller tillhöra samma kår o. s. v. Storfurst Paul kör förbi i en lätt jaktvagn — han hälsar älskvärdt, redan innan L. hunnit få sin hand upp till mössan.

Jag har föreslagit L. att ledsaga mig till ett tehus, och vi tittade nyss in i ett sådant, ehuru utbytet blef ringa: en disk med en storbukig samovar och en flock arbetare, som kolkade te ur glas — *v'là tout!* "Nej, nu skola vi öfvergå till restaurantstudierna", yrkade min vän, "det är ett rikt och originelt fält!" Och sannerligen befanns det ej så, ty i flere dagars tid, hvarunder vi om förmiddagarne besågo Vetenskapsakademiens på Wasili Ostrow (Wasilii-ön) etnografiska och andra samlingar, hade vi fullt arbete med att på den rationella forskningens väg taga kännedom om och lyckliggöra den ena lokalen efter den andra. Där funnos restauranter med quasi-europeisk karaktär: de France, Dominique, Cubat, Leiner, Pivato, där funnos också genuint ryska matsalar, såsom Palkin och Malo Jaroslawetz. Cubat vid Bolschaja Morskaja är ett förlofvadt ställe för en gourmet, och här är beständigt en lika talrik som fin publik — vid ett af våra besök funno vi där storfursten Wladimir Alexandrowitsch och åtskilliga dekorerade generaler med kända namn från sista krigen. Allra mest intressant är det emellertid att gästa någon af de äkta ryska restauranterna, och jag tillåter mig därför att invitera läsaren till diner på Palkin, hörnet af Newski prospekt och Wladimirskaja 74, i sällskap med löjtnanterna N., L., S. och af F. samt svensken Du R.

Strax efter kl. 6 vandra vi uppför trapporna i restaurantens vestibul och komma in i matsalen, där det nu

är fullt med folk. Just vid entréen hafva vi emellertid stannat en stund och ur en bassäng med ty åtföljande vattenkonst låtit upptaga ett par lefvande sterletter, som vi önska anrättade till middagen. Så gå vi fram till den under fat och assietter dignande *sakuschka-* eller smörgåsbuffeten, där vi inmundiga en försvarlig hop *blinij*, det är uttydt små bohvetekakor med beläggning af färsk kaviar, hvilken läckerhet förekommer dels i träkaggar och opressad, dels äfven pressad, ehuru då ej lika smaklig — hos Mourow fingo vi emellertid den bästa kaviaren i Petersburg: den serverades där så färsk som tänkas kan och med den fina bismak i behåll, som man blott sällan finner hos transporterad vara. Smör användes endast undantagsvis, men i stället förser man brödet med ett behagligt pålägg af *gribij* eller svampar i olja och ättika eller af mayonnerade nejonögon o. s. v. Och så dricker man då *wodka*, brännvin, därtill — ej blott *rjumka wodki*, ett glas, eller "helan och halfvan", såsom i Sverige, utan omkring 7—8 supar, om allt skall vara som sig vederbör. Härvid är dock att bemärka dels att glasen äro lilliputanska, dels att brännvinet är svagt, antingen det är sött och kryddadt såsom sorterna från Pskow och Nowgorod Welikij eller surt och smått bäskt såsom rönnbärslikören; inalles torde ett dussintal olika slags brännvin serveras, och man skall vara mindre kräsen än storätare, om man finner det ryska sakuschkabordet träda i skugga för vårt beryktade svenska.

Nu har man emellertid kommit i besittning af en öfverdådig, glupande aptit, slår sig ned vid ett bord i den rent hvitmålade matsalen utan alla prydnader, lyssnar en stund till den ganska präktiga orkestermusiken från ett själfspelande jätteharmonium à la kyrkorgel och

är sedan parat att gripa sig an med soppan, som den ödmjukt bockande tataren serverar. Det är *schtschi* eller kålsoppa, *batvinja* (en soppa af ljust, syrligt dricka med gurk- och fiskbitar samt däremellan simmande isstycken) och *borschtsch*, rödbetssoppa med oxkött och fläskbitar. Därtill ätas *piroger*, läckra och möra smörbakelser med inbakad fyllning af kål, svamp, ris, kött, fisk, kräftstjärtar och annat mera. Vin? Ja, här finnes förstås den vanliga västeuropeiska uppsättningen, men vi dricka för kassans och landsens skull de billiga och i mitt tycke utmärkt goda vinerna från Krim och Kaukasus, hvilka vid drufpressningen tappas i läderläglar och ännu bevara dessas strama, sträfva smak. Särskildt godt är det hvita vinet, men hvarken detta eller det röda tål att gömmas någon längre tid. Så den deliciösa sterletten, *tout à la russe*, och någon förträfflig kötträtt — bättre oxkött än det från stepperna torde man få leta efter. Papyrosser bolmas massvis mellan härligheterna. Desert: jättepäron från Krim, drufvor från Don och granatäpplen från Armenien. Därtill ett enda glas *wino schampansskoje* — de orden behöfva väl ej öfversättas? — för att göra tataren till viljes. Och så är allting *choroschó* (utt. karaschå), d. v. s. godt och bra.

Det är lördagskväll och festföreställning på Cirkus Ciniselli, som här har en präktig, egen byggnad och håller ständig manège. Vi taga en loge till det näpna priset af omkring 30 kronor i svenskt mynt och slå oss ned på våra stolar, medan vi tugga på en lök, eftersom vi ej få röka här inne. Efter hand samlas i salongen en brokig skara: officerare, ämbetsmän, studenter i uniform, juris studiosi i båthattar, demimondainer och cocotter. I kejserliga logen synes storfurst Sergej jämte

några uppvaktande. Och föreställningen går af stapeln under lifligaste intresse från publiken, hvilken som sagdt har smak för hippodromer och hästförhållanden i allmänhet. Sedan lär väl färden styras till klubb eller kasino eller till de etablissement, där bulgar- och ziguenarorkestrarnes strängaspel ljuder till arla om morgonen och den mest ohäjdade njutningslystnad glimmar i allas ögon.

Nu torde tiden vara inne att söka gifva några allmänna omdömen om ryssarne enligt "stämningsintryck" från ort och ställe samt att sedan bjuda läsaren farväl för att anträda hemfärden, som lyckligtvis slöts dagen innan sista kolerakarantänen tog sin början. De högre klasserna ega en förträfflig begåfning, ett i högsta grad förbindligt sätt och "savoir vivre", äro spirituella och underhållande såsom få — men ofta nog är allt detta ett manér, en gles fernissa, som vid första lägliga tillfälle fjällar af. Men vid bägaren gäller ju stundom sådant för menad älskvärdhet och verklig genialitet, hvilket blott maskerar den hänsynslösa råhet, liderlighet och karaktärsbrist, som några timmar senare få lösa tyglar att uppsluka hvad de gitta. Ryssen är vänlig och godmodig — han gråter och kysses gärna, då han blir full. Ingen kan dock så intensivt som en s. k. bildad ryss vara ett odjur i débauche. De som äro under strecket, de djupa lederna, nationens kärna och must, de äro ett det yppersta material, som någon utopisk folkförbättrare kunde få att experimentera med. Tänk hvilken sparad kraft här finnes sedan århundraden i fattigdom och förnöjsamhet, hvilken trofasthet, hvilka innerst i hjärtat rotade begrepp om det absoluta tvånget af att blindt lyda och af all själ älska maktens representant! Om-

vändt sålunda ett drygt ansvar för dem, som sitta inne med regalier och kunskap!

I Vinterpalatset visas Alexander II:s rum i alldeles samma skick som det befann sig den dag i mars 1881, då den af nihilisternas bombattentat sårade kejsaren bars in där såsom döende — här ligger hans halfrökta papyross, där står den enkla skinnsoffa, på hvilken den lömskt mördade gamle mannen utandades sin sista suck. I ett hörn af samma rum befinner sig en telegraf af urmodig typ; den kommunicerar direkt med Berlin, ty Alexander II tyckte om att emellanåt språka en stund vid sin intime vän Wilhelm I. Numera torde likväl ingen telegraf för gemytlig konversation finnas iordningställd mellan Vinterpalatset och den tyske kejsarens slott. Det säges att samme Alexander och Wilhelm en gång vid ett sammanträffande tvistat om hvilkendera af dem hade de bästa soldaterna. "Det skola vi snart utröna", sade Alexander och kommenderade upp en tysk och en rysk soldat. "Hoppa ut genom det där fönstret!" befallde han sin man — tvärt var karlen uppe på fönsterposten, korsade sig och skulle just hoppa nedför tre våningars höjd, då kejsarens kraftiga arm i tid ryckte honom tillbaka. Nu var det kejsar Wilhelms tur: han kallade in den tyske soldaten och tillsade honom att hoppa ut genom fönstret — den karlen föll genast till bönboken, frågade om hoppet var alldeles nödvändigt samt om ej en ogift gammal släkting kunde få göra det i stället för honom, som egde hustru och barn. Kejsar Alexander ansågs såsom segrare i meningsbytet. Är än historien apokryfisk, är den dock betecknande för den ryske soldatens hållning: han lyder blindt, befaller sig i madonnans och sitt skyddshelgons vård och går

rakt på såsom han blifvit beordrad — med sådana trupper *kan* man eröfra en värld. En finne i rysk tjänst sade mig, att han, därest han finge välja, hellre skulle i fält kommendera ett ryskt än ett finskt kompani. Då påståendet väckte opposition, svarade han endast: "jag kan svära på, att jag får hvarenda rysse med mig, men jag är långt ifrån säker på, att alla finnarne följa mig fram i elden!"

III. Jadwiga.

En konturteckning ur petersburgerlifvet.

Hennes släktnamn har intet att skaffa med denna skildring och behöfver därför ej nämnas. Hvad båta för öfrigt namn och börd och uppfostran, när man kämpar en redlös kamp mot heta känslor, när man blifvit ett hjälplöst rof för sig själf — — —?

Hon, Jadwiga, är emellertid född af högvälboren ätt, hennes far är baron och general, hennes mor grefvinna. Från Breslau stammar hon, på ett riddargods där i närheten växte hon opp. Och nu har hennes öde fört henne till det heliga Ryssland, där hon gömt minnen och sorger och sitt förnamn Hedwig under förklädnad af det rysk-polska Jadwiga. Nu har hon dragit ett streck öfver det förgångna, som hon lyst i bann, som objudet träder fram blott i nattens dröm. Men skulle någon förstå henne samt veta att taga henne riktigt vekt och innerligt, riktigt

hjärtevarmt och kärligt, ville någon *älska* henne, då skulle hon snyftande tälja brokiga ting ur sin lefnad och slösa med tankeskatter, hvilka eljest hållas bakom lås och insegel.

Hon var solstrålen i hemmet och ett förtjusande barn, snar till glädje och snar till förtviflan. Ingen hade så många talanger som hon, ingen så ystra later, ingen så soligt leende, ingen ett sådant trolskt skratt. Hon spelade piano och komponerade smått, sjöng, spelade sällskapsspex på byteatern, talade obehindradt fyra språk, red, jagade till häst. Hennes växt var slank och spänstig, ögonen stora, bruna, håret rent underbart: en yppig rikedom i ljust gråbrunt, samtidigt något stötande i rödt, verkande som en tafla af de gamle mästarne, underbart grant i glimmande sol. Hon var vacker som en dag.

Närmaste grannen till Jadwigas föräldrar var en äldre officer, som beklädt en hofcharge i Berlin och nu, led vid allt och alla, slagit sig ner i ro på sin egendom. Han var en man, som med sirliga manér och ett frankt uppträdande förstod att dölja bristen på karaktär och styrka och samtidigt gifva sig sken af att besitta dessa egenskaper i hög grad. På en parforcejakt strax efter sin ankomst fick han se sin grannes dotter, som med flygande hår och blossande kinder sprängde efter drefvet. Den synen tände eld i gamle herrns svala blod och gaf feber åt hans lemmar. Följande dag gjorde han visit på Falkenheim och visade husets dotter mycken uppmärksamhet. Hon fann ädlingen rent odräglig, men samtidigt kände hon sig smickrad af hans granna fraser och blaserade artighet, bakom hvilken hon tyckte sig spåra verklig kärlek. Men den dallrande tonen och den trängande stämman voro blott en vissen gubbes lystnad, som oresoneradt glimmat fram ur en ihålig vilja.

Han dårade henne, hycklade kärlek och svor att älska henne i evig tid. Då gaf hon sig med en passionerad naturs hänsynslöshet utan hvarje baktanke åt honom hel och hållen, kastade bort sig och nöjde sig gladt med den fattiga smula kärlek, han kunde egna henne. Hon var lycklig och begrep ej, att han efter en vecka var led vid henne. Så fingo föräldrarne reda på kärlekshandeln — det blef ingen glad färd, när de båda och dottern efter löddriga hästar foro vägen bort till grannen, samma väg, på hvilken ungmöns ridhäst dagligen dansat fram till älskogsmöte. Baronen svor på, att antingen skulle grannen äkta hans dotter eller ock duellera. Flickan grät och sade sig älska sin förförare mer än allt på jorden, liksom han ju älskade henne. Ett spotskt och spefullt leende lekte öfver gamle herrns tunna läppar — han duellerade hellre, menade han. Nu gingo händelserna med kurirtågsfart: flickan svimmade, vid duellen i slottets biljardsal blef den bålde hofmannen dödligt sårad af ett skott i bröstet, och innan hanen gol följande dag, befann sig den ur familjen utstötta Jadwiga på väg till stationen för att färdas hvart hon gitte. De där skandalerna hade varit svåra att nedtysta.

Hon undrade på, att hon någonsin kunnat hämta sig efter sin förtviflan. Hennes heder skändad i unga år af en stympare till man, hon själf drifvande vind för våg med ett namn, som hon dragit nesa öfver. Så blef hon antagen som sujette vid en mindre teater i Berlin, där hennes vackra utseende och naturliga intelligens öfverskylde bristen på scenvana och öfning. Hon hade ett så spirituellt och lekande sätt att kåsera, att det alls ej är att undra på, att hon efter hand gjorde lycka på tiljan och där blef bemärkt. En följd häraf blef också

den, att en rik köpman von F. uppvaktade henne med buketter och lagerkransar och bedyranden om sin enorma kärlek. Han ljuger nog han också, tänkte hon. Men af en nyck äktade hon honom, ehuru hon nu måste lämna teatern, som hon älskade.

Hon måtte varit född under en olycksbringande konstellation. Bröllopsfärden anträddes och gick till kejsarstaden vid Newans breda vatten, till Petersburg — nå, det var väl ingen olycka i och för sig, men det narrade säkerligen i förtid fram de lurande erinnyerna. På operabaletten en kväll fick nämligen von F. se en den allra som fagraste polska, hvilken gaf eldiga blickar i gengäld åt den betagne främlingens flirt. De tu råkades under entre-acten, och då gjorde de helt gemytligt upp att hålla samman en tid — utan att gå hvarandra närmare in på lifvet med spörsmål om hvars och ens intimare förhållanden. Efter fjorton dagars förlopp var det slut med Jadwigas äktenskap; de skulle skiljas, så var det öfverenskommet. Mannen bjöd henne årligt underhåll, men det ville hon aldrig i lifvet taga emot af en sådan usling som han, sade hon. Men med en packe rubler höll hon till godo, ty de behöfdes för den närmaste framtiden, som för öfrigt ej bekymrade henne stort, ty nu bar hon döden i hjärtat. Ve öfver det hårdhändta lifvet!

Den kvällen, när von F. lämnade hotellet för att förena sina öden med den mörka polskans, klädde sig Jadwiga i stor baltoalett med ärfda smycken och fästmansgåfvor kring mjällhvit, blottad hals, med armband kring runda handleder och gnistrande briljantringar på fina fingrar. Nu ville hon lefva, om hon så skulle kasta allt öfver bord. Iswoschtschikens snabba fåle förde henne till en restaurant, där det högaristokratiska och rikaste

Petersburg superade efter slutade föreställningar på teatrarne. Här trädde hon in i all sin prakt och fägring — hvarför visste hon knappt själf, men nog var det mest på trots. Nog var man van att se vackra kvinnor här, men den kvällen var Jadwiga den vackraste i salen och det vackraste som kunde tänkas. Hennes ögon strålade, hennes hår strålade, hennes hals och armar och diamanter strålade. Kyparne, mestadels brunhyllta tartarer, stodo som bedårade, och den lycklige som hade turen att servera vid det bord, där hon med ett leende slog sig ner, blef genast föremål för de andras afund och tusende frågor. Och societetens damer riktade i smyg eller öppet sina sköldpaddsbelagda lorgnetter mot den unga, förföriska uppenbarelsen.

Det blef en festsupé med det dyrbaraste, matsedeln kunde erbjuda. Kräset drack hon ostrans hala, kyliga kropp med gnistrande "wino schampanskoje" därtill, förnämt tuggade hon på den helkokta sterlettens kött och drack å nyo champagne, bara champagne, också då Krimfrukternas doftande must läskade hennes djupröda läppar. Papyrossens rök sög hon lekande som ett barn och blåste den ut med halfslutna, drömmande ögon — *un peu grise* kanhända, men vacker, vacker och lockande. Så kom tartaren bugande fram med ett kort på silfverbricka. "Furst Dmitrij G. anhåller som en nåd att få göra Eder sin uppvaktning" stod det där på franska. *Refus* — ritade hon raskt dit med kyparens penna. Hon följde med ögonen hans väg mellan borden och såg honom ödmjukt bockande lämna kortet till en lång, mörk officer i Preobraschenskygardets uniform. Ifrigt grep han kortet, varsnade hennes fatala nej och gaf henne en lång, sorgsen blick. Så satt han länge nog, fixe-

rade henne oaflåtligt, än smeksamt än vredt, och lyddes ej stort till kamraternas pladder om dufskytte och hetsjakter. Plötsligt vinkade han å nyo till sig kyparen, skref några rader på ett annat kort och tillsade honom att lämna det på samma ställe som nyss. "Dmitrij *prie* — il n'a prié auparavant que la madone", stod det. Då sjönk hon i tankar en stund och skref sedan med darrande hand: *Baronesse von F., Bolschaja Morskaja 12, qu. 5, demain à douze heures.* Därpå likviderade hon sin räkning och gick.

Furst Dmitrij, som låtit sig företrädas af en praktfull rosenkorg, möttes af den vackraste kvinna, han mindes sig hafva skådat. Skygg var hon, men samtidigt strömmade en vaknande kärleks återhållna makt och ett verkligt behof af ömhet honom till mötes. Han tog sakta hennes hand i sin, smekte den varsamt, nämnde henne med de blidaste namn han kände, och så funno de tu hvarann . . . .

Hon var lycklig, riktigt lycklig. Detta var annan kärlek än den ljumme förföraren och den brutale mannen egnat henne. Dmitrij älskade henne — det behöfde han ej säga för att hon skulle veta det – med slavens innerlighet och stormande passion. Han kunde sitta länge länge och bara se på henne eller sakta kyssa hennes ögon. Han hyrde henne en präktig våning vid den aristokratiska gatan långs vänstra Newastranden, där polisen åtminstone under säsongen afvisar hvarje vandrare i arbetsdräkt, han skänkte henne hästar och ekipage, smycken och dyrbara toaletter, förde henne ut till nöjen på öarne, där världsstadens brokiga lif stimmade i sommarkvällen, medan Newans ljusa vatten sorlande drog förbi.

Högst af allt skattade hon hans kärlek, och hon förstod städse göra sig värd att åtrås med nya känslor och ny glöd. Hennes bildning höll honom tillbaka från att visa sig rå och eggade honom att söka göra sig värd hennes aktning. Hon var af annat skrot och korn än de kvinnor, hans kamrater skröto af att ega. Hon lärde honom tyska och han henne ryska — det blef ett godt byte. Aldrig föreföllo de glada lektionerna långa, och "lofstunderna" ännu mindre. Så blefvo dagarne till veckor och månader.

Det var ej endast konstellationerna, som öfvade ett ödesdigert inflytande på Jadwigas lif — det märkte hon snart. *Polskorna* var det ock, de mörka, biltoga döttrarne till en moder, som låg hänsofven under bräckt scepter på sarkofagen. Hela kejsarstaden var fylld af deras underbara fägring, deras snärjande blickar och lättfärdiga skratt. Redan förut hade en polska ingripit i Jadwigas öde, nu skulle en annan af samma stam göra det.

Dmitrij hade blifvit kall, vänlig som förut, men kall, kall som frostlupet stål. Hon var rädd att mista skinnet på fingrarne, när hon smekte hans kind. Att något kommit emellan, det var tydligt nog. Med sin naturliga öppenhjärtighet frågade hon ut honom, och efter några dagars tvekan svarade han lika ärligt som rakt på sak. Han hade blifvit kär i en annan, sade han, i en gift polska i staden. Hon älskade också honom, och han ville inte hugga sig midt i tu och bedraga dem båda.

Det blef ett uppträde med förtviflans gråt och böner, men allt studsade mot furstens beslut, att nu skulle allt vara slut mellan Jadwiga och honom. Tio tusen rubel

skulle hon få, allt han gifvit henne skulle hon få behålla, men de måste skiljas nu, innan de lärde hata och förakta hvarandra. Han var inte mer än människa, och heller ej var han van att säga nej åt hvad hjärtat bjöd. Men hon...?

Sagan, som inte visste af rum eller tid, hade fått dödsmärket. Ljuflig hade den varit som ett feèri, men så var uppvaknandet till det lefvande lifvet desto bittrare. Ödsligheten och den förtorkande ensamhetskänslan, i jämförelse med hvilken vansinnet är en nåd, hade på svarta, slokande vingar smugit in i Jadwigas våning.

Om hon skulle skratta eller gråta, ligga eller stiga upp, svälta eller äta, det visste hon knappt under de långa, öfvergifna dagar, som nu följde. Och inte bekymrade det henne heller stort, ty hon hade redan lärt sig ryssens fatalism. Hade inte Sascha, hennes kammarjungfru, haft energi och tagit i med hårdhandskarna, hade det väl gått alldeles galet. Men Sascha visade en nyter uppsyn — och grät i smyg — var istadig som en gammal nummerhäst och påstod att hennes fru, den nådiga shenschtschinan, började blifva ful af sin myckna sorg. Då såg sig baronessan i spegeln, granskade sina drag och gjorde toalett, men att hon ej var densamma som förr, det kände hon i hjärtat och på sina vilsna, tomma tankar.

En vacker kvinna, hvars längsta kärlekssaga varat från vår till vinterny, sörjer ej gärna ihjäl sig, i synnerhet om hon är endast tjugufem år. Jadwiga hade visserligen tänkt, att hon skulle blifva rent ödelagd efter olycksslaget, men till sin förvåning fann hon sig härda ut med lifvet, ehuru hon också samtidigt kände, att smärtan oryggligt sänkt sin klo i hennes hjärta, så

att hon var led på allt och ingenstädes såg sol öfver framtiden.

* *
*

Nu är det vinter i Petersburg. Newans breda flöde ligger fjättradt af is, frosten glimmar från kejsarstadens alla förgyllda kupoler och korsspiror.

Framför paradtrappan till ett hus vid engelska kajen håller Jadwigas svarta trespann, så kommer hon ut, insvept i sobelns lena skinn. Schweizáren, portvakten, lyfter sin pälsmössa och bockar ödmjukt, hjälper till att bona om den vackra hyresgästen, troikan stormar i väg med ringande bjällerkransar. Hon känner sig som en ung enka, hvilken är ute för att söka tröst af nordanvinden och hämta ny spänstighet af hästarnes vilda galopp. Långs Newski prospekt, hvars elektriska ljusrader stråla öfver basarernas och magasinens dyrbarheter, bär kosan i ilande fart under kuskens rop och konstfärdiga pisksmällar. Snart glöda rosor under snön på Jadwigas bleka kind, och hon minnes sig själf från förr, då hon i Falkenheims skogar jagade räf och vildsvin.

Det är nu endast fjorton dagar, sedan furst Dmitrij öfvergaf Jadwiga. Ännu är hon rik, har kapital, diamanter, hästar, våning, ännu bockar schweizáren ödmjukt, då hon stiger ned för trappan. Men det kommer en tid, då rublerna runnit ut mellan hennes föga hållfasta fingrar, då diamanterna och hästarna gått samma väg, då schweizáren *ej* bockar längre. Hvad skall hon då taga sig till? Finna en annan älskare, som öser ett brokigt rubelregn öfver henne? Ja, om hon har tur — eller otur, ty hon vill ej lefva lastbart och längtar till scenen igen. Så säger hon själf åtminstone.

Men mycket kan förändras innan dess. Hon känner några få officerare vid rangregementena i staden, och de gå ibland upp och språka vid henne, korsa sig framför hennes gyllne helgonbild i mottagningsrummets hörn, där lampan sprider sitt gulröda ljus, röka en papyross, dricka ett glas te. När en af dem, den blonde Jegor, kommer från adelsklubb eller gardeskasino och vill förnöta en stund hos henne med samspråk eller ett parti kort, då blir hon emellertid upplifvad som aldrig eljest, honom kommer hon bestämdt att tycka om. Med honom superar hon gärna i enskildt rum hos Pivato eller Malo Jaroslavetz, och honom skämmer hon bort med något af en mors ömhet. Men blir hon kär i honom och han i henne, blir säkerligen den sista villan värre än den första.

Jag vet tämligen väl, huru det kommer att gå med henne. Tyska teatern bryr hon sig ej om att söka in vid, ty den är nu illa liden i Petersburg. Då väljer hon förr variétéen, om hon blir tvungen till något dylikt — *baronessan von F.*, ja det blefve ju ett präktigt nummer! Hon har också redan börjat lära sig en och annan fransk visa, som hon föredrager både med grace och abandon. Och hon funderar smått på en tourné till Moskwa och Nischnij Nowgorod för att där, hvarest ingen känner henne, slå ett slag för att “adla variétéen“. Men hon lär nog stanna kvar i Petersburg. Kanske uppträder hon om ett par år på Toulon eller något annat dylikt ställe, där bulgar- och ziguenarorkestrarne narra till att stämma in i refrängen, där njutningslystnaden har lösa tyglar och hvarje kvinna tacksamt superar privat med den förste bäste. Och så går det vidare — —

Stackars Jadwiga! Hon var nyss en dam af värld,

nu är hon en demimondaine, som olyckan jagat och som i sitt inre ännu är mera oskyldig än mången genomsnittskvinna, hvilken hycklar sedesamhet.

Du hårdhändta lif, *ve dig*, ty du stryper den förtviflades hänsynslösa trots och du knyter dina långa, knotiga fingrar till mord kring den stormande fröjden hos vårkänslor och vårtankar. De svaga krossar du och de starka krossar du, narrar dem ut till kamp på öppna heden, där vinden drager fram som vildast — och krossar dem. Vi trefva här som myggor i en spindelruta, medan du pöser i väfvens midt och satiriskt grinar åt oss. Och från världens fyra hörn ekar ditt tomma, kalla skratt, när vi, dina marionetter, halka på de sköra trådarna. Du är något förskräckligt, ty du är obegriplig och oåtkomlig. Men ändock *hell* din väldighet i sorg och ljuflighet!

Pris 1 krona.